

Masteroppgave

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Tobias Kobberrød

«Så gode norske, som de i Norge bo»

Identitet og tilhørighet i Jemtland i middelalder og tidlig ny tid

Masteroppgave i Historie

Veileder: Erik Opsahl

Trondheim, mai 2017

Tobias Kobberrød

«Så gode norske, som de i Norge bo»

Identitet og tilhørighet i Jemtland i middelalder og tidlig ny tid

Masteroppgave i Historie
Veileder: Erik Opsahl
Trondheim, mai 2017

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

«Det folk som glemmer sin historie, har ingen fremtid»

Henrik Wergeland

Førord

I snart to år har jeg levd i middelalderens Jemtland og forsøkt å skaffe meg et bilde over befolkningens identitet, lojalitet og selvoppfattelse. Den jobben har resultert i foreliggende undersøkelse, som jeg håper vil være til glede også for andre som interesserer seg for identitetshistorie generelt og Jemtland spesielt.

Denne oppgaven kunne ikke blitt realisert uten stor hjelp fra andre. Mange fortjener å nevnes, men jeg vil trekke frem to spesielt. En stor takk går til min veileder Erik Opsahl, som hele tiden har vist stor interesse for prosjektet og som aldri mistet troen underveis. En kanskje enda større takk går til min samboer og forlovede Christina, for enorm støtte og tålmodighet gjennom hele prosjektet.

Tobias Kobberrød

Trondheim 14.mai.2017

Innhold

Kapittel 1 – Innledning	7
1.1 Tema	7
1.1.1 Motivasjon	7
1.1.2 Faglig grunnlag	7
1.2 Problemstilling og avgrensing.....	9
1.3 Kildegrunnlag	11
1.4 Metode og struktur	11
Kapittel 2 – Historiografi og bakgrunn	15
2.1 Oversikt.....	15
2.1.1 Edvard Bull d.e.	15
2.1.2 Steinar Imsen	17
2.1.3 Erik Opsahl	20
2.1.4 Olof Holm	21
2.2 Identitet og nasjonsbegrepet i middelalder og tidlig ny tid	23
Kapittel 3 – Lojalitet og tilhørighet i Jemtland	27
3.1 Jemtland i storpolitikken	27
3.1.1 Gustav Vasas fremstøt	27
3.1.2 Vincens Lunge og Jemtland.....	31
3.2 Jemtland og kirken.....	37
3.2.1 Jemtland blir kristnet	37
3.2.2 Jemtland forhold til Uppsalakirken	39
3.3 Lov og rett i Jemtland	47
3.4 Jemtlands tilknytning til Trøndelag	51
3.4.1 Hvorfor så jemtene vestover?	51
3.4.2 Levangermarkedet	53
3.4.3 Hva kan den tette kontakten med Trøndelag si om jemtenes tilhørighet?	56
3.5 Jemtene egne stemmer	59
3.5.1 Jemtene omtale av naboregioner	60
3.6 Jemtland blir svensk og tiden etter	65
3.6.1 Freden i Brømsebro 1645	65
3.6.2 Hvordan reagerte jemtene?.....	66

Kapittel 4: Avslutning	71
Bibliografi	75
Faglitteratur	75
Kildepublikasjoner	76
Nettpublikasjoner	76
Figurliste	76

Kapittel 1 – Innledning

1.1 Tema

Jemtland og Herjedalen var i middelalderen og tidlig ny tid to grenseområder hvor identiteten, lojaliteten og tilhørigheten hos befolkningen kunne forventes å være mindre entydig enn hos mer integrerte deler av henholdsvis det norske og det svenske kongeriket. Disse to landskapene må kunne sies å ligge i periferien mellom de fremvoksende kongerikene Norge og Sverige i middelalder og tidlig ny tid. Både Jemtland og Herjedalen var relativt isolerte landskap med store fjell- og skogområder, og var dessuten tynt befolket. I min masteroppgave skal jeg undersøke lojaliteten og tilhørigheten hos befolkningen i disse to områdene i middelalder og tidlig ny tid. Å undersøke hele perioden like grundig er ikke mulig innenfor oppgavens rammer, og jeg har derfor valgt å foreta enkelte «spadestikk» innenfor perioden. Oppgavens tyngde vil ligge på starten av 1500-tallet og rundt statsskiftet i 1645, ettersom det er her man finner mest interessante kilder. Resten av perioden vil bli gjort rede for og drøftet der det er nødvendig og relevant.

1.1.1 Motivasjon

Jemtland er et landskap som har vært viktig både for trøndersk, norsk og svensk historie, og som dessuten alltid har vært omdiskutert blant historikere som har behandlet området. Det at det har vært, og er, så mange forskjellige meninger om landskapets tilhørighet gjør at det er spennende og fruktbart å forske på. Personlig ligger motivasjonen for prosjektet i interessen for lokal og regional historie. Trøndelag spilte en sentral rolle i Jemtlands tidlige historie, og kontakten mellom de to regionene har alltid vært stor både kulturelt og økonomisk. Som trønder har begrepet Øst-Trøndelag alltid fascinert meg. Øst-Trøndelag er et begrep som brukes om Jemtland og Herjedalen for å beskrive den felles kulturarven landskapene har med Trøndelag, og brukes fremdeles på begge sider av grensen i dag. Jemtsk og særlig herjedalsk dialekt er dessuten nært beslektet med trønderdialekten, og noe av de trønderske aspektene i dialektene henger fortsatt igjen i dag, særlig langs grensen til Trøndelag.

1.1.2 Faglig grunnlag

I tillegg til personlig motivasjon er det også rent faglig fruktbart å forske på Jemtland, det ser man blant annet i dette sitatet:

«Som blott ett exempel på vad som kunne undersökas närmare i framtida forskning, vad gäller Jämtland som gränsprovins, vil jeg peka på frågan om hur integrationen av gränsområden i större territorier tog sig uttryck i människors identitetsuppfattning över tid.»¹

Dette skriver den svenske historikeren Olof Holm i en artikkel hvor han kommer med forslag til videre forskning om Jemtland i middelalder og tidlig ny tid. Dette åpner blant annet for at spørsmålet om identitet, lojalitet og tilhørighet hos jemter og herjedalinger i denne tidsperioden kan analyseres, og at det fremdeles er ting som må belyses bedre hvis man skal komme nærmere et svar. En god del har riktignok blitt sagt om emnet allerede, men ofte uten at det har vært undersøkt uttømmende og det er få som har gått igjennom alle kildene kun på jakt etter identitet og lojalitetsuttrykk. Min undersøkelse vil se på landskapet i lys av interessen for og oppblomstringen av studiet av nasjonal identitet som har skjedd siden 1990-tallet.

Flere mener det å lete etter identitet knyttet til nasjoner og rikspolitiske fellesskap i tidlig ny tid og særlig middelalder blir meningsløst ettersom det er en periode hvor nasjonalstater som vi kjenner dem i dag, ikke eksisterte. Det er selvfølgelig et poeng, men påstanden har et premiss som ikke er selvsagt, nemlig at nasjonal identitet kun kan være knyttet til en nasjonalstat. Det er viktig å huske på at selv om nasjonalstatene er et moderne fenomen, betyr ikke det nødvendigvis at det ikke eksisterte former for nasjoner tidligere. Derfor er det interessant å se etter identiteter knyttet til et norsk eller svensk samfunnsfellesskap og de fremvoksende kongedømmene i Skandinavia i middelalderen og tidlig ny tid, også i grenseregioner som Jemtland og Herjedalen. I tidlig ny tid vokser det dessuten fram konglomeratstater, hvor en stat besto av flere folk, samfunnsfellesskap, riker eller *nasjoner*, ofte som et resultat av unioner i senmiddelalderen, eksempelvis Danmark-Norge. Erik Opsahl presiserer at det blir faglig lite fruktbart å karakterisere innbyggerne i Norden og Skandinavia som enten danske eller svenske i tidlig ny tid som en følge av at det kun eksisterte to nordiske stater i perioden. Han poengterer at det blir en overforenkling av situasjonen å karakterisere for eksempel islendinger, færingar, samer eller jemter som enten svenske eller danske i denne perioden.²

Det vil også være hensiktsmessig å trekke inn lignende forskning som er gjort på andre sammenlignbare områder, i tillegg til generell forskning på identitet i middelalder og tidlig ny tid. Det finnes flere områder i Europa som kan sammenlignes med Jemtland og Herjedalen på

¹ Holm, Olof, *Jämtland och den jämtländska världen 1000-1645*. Stockholm 2011: s. 227

² Opsahl, Erik, *Jemtland fra dansk til svensk i 1645?* Stockholm 2011: s. 190-191

flere måter, men jeg vil spesielt trekke fram Peter Sahlins forskning på Cerdanya, et grenselandskap i Pyreneene som ble delt mellom Frankrike og Spania etter Pyreneetraktaten i 1659³. Området er sammenlignbart med Jemtland og Herjedalen på flere områder, både politisk og topografisk. Politisk i den form at både Cerdanya, Jemtland og Herjedalen har blitt gjort krav på av flere kongeriker i omtrent samme tidsperiode, og topografisk i den form av at alle landskapene har ligget i periferien i sine respektive riker og må beskrives som relativt isolerte fjellandskap. Sahlins resultater og modeller vil være sentrale analyseverktøy i min undersøkelse av Jemtland og Herjedalen.

Det at Jemtland er et grenseområde gir undersøkelsen en ekstra dimensjon. Det er nettopp i grenseområder vi kan forvente at identitet blir uttrykt sterkest, men det er også her vi kan forvente at de er mest flytende og skiftende. Dette gjelder spesielt for den tidsperioden jeg skal undersøke, hvor grenseprovinser ofte ikke var fullt integrert i et rike eller en stat på samme måte som mer sentrale deler ofte var. Særlig gjelder dette hvis grenseprovinseren lå i periferien, som Jemtland, hvor områdene ofte var lite integrerte i utgangspunktet.

1.2 Problemstilling og avgrensing

Målet med oppgaven er å undersøke befolkningens identitet i Jemtland og Herjedalen i middelalder og tidlig ny tid. Identitet er et komplekst og komplisert begrep, og er følgelig enda vanskeligere å si noe om i en periode med et så begrenset kildemateriale som middelalderen og tidlig ny tid tross alt er. Lojalitet og tilhørighet kommer derimot noe mer til uttrykk i kildene, og er aspekter som kan fortelle oss noe om befolkningens identitet. Hovedvekten min i gjennomgangen av kildene vil derfor ligge på lojalitetsuttrykk og tilhørighet, og eventuelt i hvilken grad disse er knyttet opp til rikspolitiske fellesskap. Sentrale spørsmål blir hva slags forhold befolkningen hadde til de fremvoksende kongedømmene Norge og Sverige, hvor stor rolle kirka spilte inn og hvor stor innflytelse det lokale fellesskapet hadde på deres selvoppfattelse. Kan man finne identiteter og lojalitet knyttet til et norsk eller svensk samfunnsfellesskap, eller er deres selvoppfattelse som gruppe begrenset til deres egne lokale og regionale samfunn?

For å holde meg innenfor undersøkelsens rammer har jeg blitt nødt til å gjøre enkelte avgrensinger. Hovedvekten blir lagt på Jemtland, både med tanke på landskapets størrelse og antallet kilder. Herjedalen blir trukket inn der det er relevant og der det fins kilder.

³ Sahlins, Peter. *Boundaries*. Oxford 1989

Tidsrommet for undersøkelsen må også begrenses da det ikke er rom for å behandle hele middelalderen og tidlig ny tid like grundig. Kildesituasjonen gjør det relativt enkelt å avgrense tidsperioden for min undersøkelse fra 1200-tallet, mens den politiske situasjonen gjør at den øvre grensen er satt til midten av 1600-tallet da Jemtland og Herjedalen ble overført til det svenske kongeriket og tiårene etter dette. Den store hovedvekten tidsmessig blir lagt til den siste delen av perioden, fra 1500-tallet og frem til midten av 1600-tallet, da det er her vi har klart mest kilder.

Det er mange forhold som påvirker folks identitet, også i middelalderen og tidlig ny tid. Jeg har valgt å fokusere på tre saksfelt, nemlig kirken, storpolitikken og lokale og regionale forhold. Disse tre saksfeltene kan forventes å stimulere og utvikle lojalitet, tilhørighet og identiteter hos en befolkning. Språk, geografi og kultur er, blant flere, aspekter og synsvinkler som kunne vært med, men som jeg har valgt å behandle i mindre grad. Jeg vil likevel trekke inn også disse temaene ved behov.

Hovedproblemstillingen for min undersøkelse er:

«Hvordan var befolkningen i Jemtland sin selvoppfattelse, lojalitet og tilhørighet i middelalderen og tidlig ny tid, i forhold til lokalsamfunn, region og de fremvoksende kongerikene Norge og Sverige?»

For å belyse denne problemstillingen på tilstrekkelig tilfredsstillende måte må flere spørsmål besvares:

- Hvor stor rolle spilte kirken inn på folks identitet og selvoppfattelse, og i hvilken grad fikk Uppsala erkebispedømme fotfeste i Jemtland?
- Hvordan ble befolkningen påvirket av integrasjonstiltak fra sentralt hold, i dette tilfellet fra norske, dansk-norske og svenske styresmakter?
- Hvordan reagerte jemtene på press og trusler fra myndighets- og øvrighetspersoner, i form av lensherrer, biskoper og konger?
- Var befolkningens horisont i stor grad knyttet til det lokale og regionale, eller ser man spor av en videre horisont utover dette?
- Hvordan påvirket det nære forholdet til Trøndelag over mange hundre år, jemtene?
- Hvordan reagerte jemtene på å bli overført til Sverige i 1645?

Ved å forsøke å svare på disse spørsmålene er målet å til slutt å komme frem til et svar på hovedproblemstillingen.

1.3 Kildegrunnlag

Det finnes relativt få gode kilder fra Jemtland og Herjedalen i middelalderen og tidlig ny tid, men de som finnes er lett tilgjengelige. *Jämtland och Härjedalens diplomatorium* er den sentrale kildepublikasjonen i min undersøkelse⁴, og det er her jeg har funnet mesteparten av empirien jeg bruker i analysen.

Forskningslitteraturen spiller også en viktig rolle i min undersøkelse, både når det gjelder forskning på Jemtland, men også mer generell identitetsforskning. Spesielt allerede nevnte Peter Sahlins bok, *boundaries*, fra 1989, vil være sentral i min undersøkelse. Sahlins modeller og funn vil være verktøy jeg skal bruke for å undersøke Jemtland, og jeg vil forsøke å overføre deler av Sahlins modell til Jemtland.

Ved å sammenligne, analysere og drøfte tidligere forskning kombinert med mine egne empiriske undersøkelser vil jeg kunne konkludere med et svar på hovedproblemstillingen.

1.4 Metode og struktur

En masteroppgave i historie skal være studentens praktiske øvingsstykke i historisk forskning, og skal utgjøre et selvstendig forskningsarbeid som skal gi personlig erfaring i hvordan en forskningsoppgave skal utformes. Det skal være en empirisk undersøkelse som bygger på egne kildestudier, eller en teoretisk orientert historiografisk analyse. Denne oppgaven vil i stor grad bygge på egne kildeanalyser, men vil også inneholde historiografiske analyser. Oppgaven vil altså kombinere disse. Ambisjonsnivået er ikke på samme nivå som undersøkelser foretatt av profesjonelle historikere, men har likevel samme utgangspunkt: Å besvare en spesifikk problemstilling ved hjelp av spesifikke metoder.⁵

Når man foretar en historisk undersøkelse er det viktig å huske på at man aldri kan finne et endelig svar på sin problemstilling. Desto færre kilder man har, desto mer aktuelt blir dette problemet, og følgelig blir det større desto eldre tidsperiode man skal undersøke. Målet må da være å forsøke å forstå, tolke og gjenskape fortiden og med det underbygge og komme fram til en konklusjon med et svar på problemstillingen. Kildekritikk og etterprøvnbarhet er to faste prinsipper utviklet for å nå dette målet. Etterprøvnbarhet er avgjørende for at andre forskere

⁴ Utgitt i tre bind:

-Första delen (till 1450), Östersund 1965. ed. K.-E. Löfqvist og R. Swedlund

-Andra delen (1405) 1451-1519. Östersund 1974-1985. , red. Bjørkvik, Haarstad, og Öhberg

-Tredje delen 1520-1530, Östersund 1995. red. Olof Holm

⁵ Floren, Anders, *Historiska undersökningar*. Malmö 2012: s. 13

skal kunne bruke resultatene og bidra med nye funn, og derfor er det viktig at historikere opplyser hvordan man har kommet fra til resultatet og hvilke kilder man har brukt. Den viktigste metoden er likevel kildekritikken. Kildene er de eneste sporene man har igjen av fortiden, og det er gjennom disse man forsøker å gjenskape og forstå fortiden på best mulig måte. Ofte må man gjøre et utvalg av kilder, som igjen må tolkes å forstås i forhold til sin samtid. Her gjelder det å være kritisk til kildene, og man må være i stand til å bedømme kildenes troverdighet og tolke den i lys av sine omgivelser. Etterprøvbarehet og kildekritikk vil derfor være sentrale metoder i denne undersøkelsen.

Som sagt vil mine analyser av tidligere forskning få en sentral del i denne undersøkelsen, både fordi kildene er såpass få, men også fordi det er gjort mye god forskning på identitet i middelalder og tidlig ny tid på et mere generelt plan. Jeg kommer, som nevnt tidligere, særlig til å bruke Peter Sahlins modeller og funn i boken *boundaries* fra 1989⁶, som analyseverktøy. Her presenterer han en «toveis-analyse», hvor han vektlegger lokalbefolkningens betydning for å etablere nasjonale identiteter i grenseområder med fjellområdet Cerdanya i Pyreneene, på grensen mellom Frankrike og Spania, som eksempel. Han skriver at det ikke var slik at nasjonale identiteter ble presset på periferien fra sentralt hold, men at landsbyfolket også formet sine egne sosiale og territoriale grenser, skapt for å skille mellom det «kollektive jeget» og «de andre». Slike grenser er ikke nødvendigvis avhengig av en objektiv differensiering som språk og kultur, men er skapt av en subjektiv oppfatning av hvem som tilhører fellesskapet, og hvem som er utenfor. I tillegg argumenterer Sahlins for at i prosessen med å bli «spanske» og «franske», brukte de sine nye nasjonale identiteter til sin fordel, med å dekke over sine lokale og regionale identiteter som «cerdanyanere» og «katalanere», uten at de nødvendigvis forlot disse. Han skriver altså om flere lag med identiteter, som mere synlig og flytende i grenseområder, og beskriver identitet som ikke-eksklusiv, altså at en identitet ikke utelukker en annen. Dette er modeller jeg vil bruke i min undersøkelse, særlig i dynamikken mellom den regionale jemtske identiteten, den verdslige norske identiteten og den kirkelige svenske identiteten. Jeg vil også undersøke hvorvidt jemtene grep tak i sin eventuelle nasjonal identitet, og brukte det til sin fordel, slik Sahlins har vist i sin undersøkelse om cerdanyanerne.

For å få en ryddig og oversiktlig oppgave har jeg strukturert den i kapitler og underkapitler. Kapittel én gir en oversikt over mitt tema, avgrensinger, problemstilling og strukturen på

⁶ Sahlins 1989

oppgaven. Kapittel to gjennomgår forskningsstatuen på mitt tema, både landskapet jeg skal undersøke, men gir også en oversikt over identitetsforskningen i middelalder og tidlig ny tid. Jeg vil først gi en historiografisk oversikt knyttet til Jemtland, hvor jeg vil komme inn på flere av de temaene jeg skal behandle og gi en oversikt over de ulike synene som eksisterer. Deretter vil jeg gi en oversikt over debatten rundt identitetsforskning i middelalder og tidlig ny tid, før jeg vil komme nærmere inn på Jemtlands forhold til kirken og storpolitikken. Kapittel tre er min analyse av kildene, delt opp i de saksfeltene jeg undersøker. Også her vil jeg bruke eksisterende forskning for å belyse ulike syn på kildene, og for å nyansere mine egne analyser. På grunn av kildesituasjonen, og fordi det er her man finner mest relevant og interessant materiale, blir hovedvekten lagt fra 1500-tallet, og frem til statsskiftet i 1645 og litt videre. Kapittel fire er konklusjon og avslutning.

Kapittel 2 – Historiografi og bakgrunn

2.1 Oversikt

Jemtland er et landskap som ligger i dagens Sverige, men som fra ca. 1180, under kong Sverres tid, og frem til Brömsebrofreden i 1645 inngikk i det norske riket.⁷ Jemtlands nabolandskap i sør, Herjedalen, har så langt tilbake man kan registrere tilhørt Norge. Også Herjedalen ble overført til Sverige i forbindelse med fredsforhandlingene i 1645. I perioden Jemtland tilhørte det norske riket ble landskapet integrert i varierende grad, og det har blitt diskutert blant historikere i hvor sterk grad landskapet ble en fullverdig integrert del av det norske riket.

Kirkelig lå Jemtland under erkebispetet i Uppsala frem til 1570, da det ble overført til Trondhjem, mens Herjedalen lå under Nidaros erkebispetet, og etter hvert Trondhjems bispedømme, hele perioden.⁸

2.1.1 Edvard Bull d.e.

Edvard Bull d.e. var en av de første som behandlet Jemtlands forhold til Norge spesifikt, som resulterte i boka «Jemtland og Norge», utgitt i 1927. Boka innledes på følgende måte:

Danmark-Norge til 1645

Figur 1

⁷ Holm 2011: s. 226

Bromé, Janrik. *Jämtland och Härjedalens historia andra delen*. Stockholm 1945: s.382

⁸ Holm 2011: s. 227

Figur 1: <<https://www.norgeshistorie.no/kirkestat/artikler/1118-danskekongens-kriger-1537-1660.html>> Sist aksessert: 20. februar. 2017

«Det første, umiddelbare inntrykket, en nordmann får ved i våre dager å reise i Jemtland og Herjedalen, er at hele landskapets natur er svensk, ikke norsk (...) Heller ikke Herjedalen tar sig ut som en dal i norsk forstand; den er meget flat og bred, og først i de øvre delene er den innrammet av åser; lenger ute – som i Svegsbygden – flyter den helt ut i vidde, og på det fattige istidsgruset vokser det en kummerlig furuskog som i Norge bare kan sammenlignes med de dårligere østerdalske furumoene.(...) Både i sin rikdom og i sin fattigdom, i sin ensformighet og i sin skjønnhet virker landet halvveis fremmed på oss, og det faller oss helt naturlig at det er svensk land.»⁹

Å bruke geografi som argumenter for hvor nasjonale og statlige grenser skal gå er for så vidt ikke noe nytt¹⁰, men man må likevel stille spørsmål ved Bulls objektivitet. Å si at Jemtland fra naturens side er svensk land, er i beste fall en subjektiv mening som jeg personlig ikke kan si meg enig i. På mange måter kan det virke som Bull har et klart politisk mål med boka si, nemlig å fremstille Jemtland som mest mulig svensk. Til tross for dette har boka lenge blitt regnet som en slags bibel innen Jemtland forhold til Norge, og historiker Magne Njåstad skriver at den kan sees på som en slags håndbok i jemtsk historie.¹¹

Bull vektlegger i boka si at Jemtland ble kristnet fra svensk side, men skriver at landskapet likevel kan sees på som politisk uavhengig frem til den norske erobringen på slutten av 1100-tallet. Jemtlands tilhørighet før den norske erobringen er et omdiskutert tema, og det er enkelte forskere som har et annet syn på akkurat dette enn Bull. Bull forsøker i boka si å forklare hvorfor Jemtland ble en del av Norge på slutten av 1100-tallet, men finner ingen store hendelser i jemtsk historie som kan forklare dette. Derfor ser han heller på Sverige og Norge for å finne årsaker. For Sveriges del ser han at det var økonomisk nedgang akkurat i denne perioden, som igjen førte til at jemtene handlet mindre med sine svenske naboregioner og mer med Norge. For Norges del merker han seg at Trøndelags politiske hegemoni i Norge tilhører det samme århundre som Jemtland ble en del av Norge.¹² Det økonomiske nedgangsperioden i de svenske naboregionene, og den økonomiske oppgangen i de norske naboregionene mener Bull er en stor del av årsaken til at Jemtland ble underlagt Norge på slutten av 1100-tallet, og ikke Sverige.

⁹ Bull, Edvard, *Jemtland og Norge*. Oslo 1927: s. 7

¹⁰ Se blant annet: Sahlins 1989: s. 33

¹¹ Njåstad, Magne, *Grenser for makt*. Trondheim 2003: s. 149

¹² Bull 1927: s. 231-234

Bull har også undersøkt Herjedalen, og skriver at dette landskapet var mere norsk enn Jemtland, som han mener i beste fall var halvt norsk.¹³ Dette begrunner han med at Herjedalen tilhørte Nidars erkebispestol, mens Jemtland tilhørte Uppsala. Bull skriver at forskjellen mellom Jemtland og Herjedalen kan spores helt frem til hans egen samtid, hvor dialekten i Herjedalen fremdeles ble klassifisert som en norsk dialekt. Han påpeker videre at forholdene lå mer til rette for kommunikasjon mot Norge i Herjedalen, i motsetning til i Jemtland. Fjellvidde forener, mens skog skiller, skriver han.¹⁴ Hvis vi ser på jemtenes lange tradisjoner med handel med Trøndelag, og særlig det tradisjonelle Levangermarkedet, blir dette et pussig utsagn. Bull argumenterer videre med at Herjedalen også rettslig hørte sammen med Norge, og viser til flere dommer fra Trondheim som omhandler Herjedalen.¹⁵

Bulls bok fra 1927 har måttet tåle en del kritikk, og har blant annet blitt beskyldt for å være farget av Bulls politiske ståsted. Steinar Imsen mener at boka er antinasjonal i sin grunnholdning, og at den ikke kan regnes som et av Bulls sterkeste verker. Boka må leses i lys av den norske «ishavsimperialismen» i Bulls samtid, da det ble argumentert for at gamle, tapte norske landområder skulle overføres tilbake til Norge, noe Bull var sterkt imot.¹⁶ Boka må derfor behandles med et kritisk blikk.

Ut fra denne boka kan vi konkludere med at Bulls syn på jemters identitet og Jemtland tilhørighet er at landskapet fra naturens side hører til det svenske riket, og følgelig at den norske erobringen av landskapet på slutten av 1100-tallet blir «naturstridig». Bull skriver at Jemtland aldri var rent norsk, verken landskapet eller dets befolkning. Han innrømmer riktignok også at ingen av delene var rent svensk før lenge etter Brömsebrofreden.¹⁷ Bull vektlegger Jemtlands selvstendige utvikling i perioden, men sier altså at Jemtland rent geografisk hører til Sverige.

2.1.2 Steinar Imsen

Steinar Imsen er en annen historiker som har forsket og skrevet om Jemtland i middelalderen og tidlig ny tid, blant annet i artikkelen «Det norske grenselandskapet Jemtland» fra 2006. Imsen behandler i denne artikkelen Jemtland frem til 1645, og de to statsprosjektene Jemtland ble en del av: Det gammelnorske og det oldenborgske.¹⁸ Han argumenterer for at folket i

¹³ Bull 1927: s. 134

¹⁴ Ibid: s. 136

¹⁵ Ibid: s. 137

¹⁶ Sandvik, Ole Kristian. *Bare en Jordlapp? Kampen om Jemtland 1564-1571*. Trondheim 2004: s. 8

¹⁷ Bull 1927: s. 235

¹⁸ Imsen, Steinar. *Det norske grenselandskapet Jemtland*. Uddevalla 2006: s. 63

Jemtland først og fremst har oppfattet seg selv som jemter, ikke nordmenn eller svensker, og at de har skiftet politisk lojalitet med de militære stormkastene.¹⁹ Han argumenterer for at både den svenske kong Gustav Vasa, erkebiskopen Olav Engelbrektsson og lensherren Vincens Lunge behandlet landskapet som bortimot en selvstendig enhet i en periode.²⁰ Her ser vi Imsen har mye til felles med Bull, da begge vektlegger landskapets sterke selvstendighet i perioden. Imsen hevder derimot ikke at Jemtland naturlig hører til Sverige, slik Bull argumenterte sterkt for.

Imsen skriver videre om grensen betydning, og understreker at det her ikke var snakk om noen militarisert bastion mot Sverige. Det viktigste for kongemakten var å sikre seg politisk og administrativ kontroll over områder, mer enn å sikre seg mot militære angrep fra svensk hold.²¹ Svensk sentralmakt var opptatt av andre forhold, og dessuten langt borte. Dessuten kan man ha ment at Jemtland ikke var viktig nok til å beskyttes militært, med tanke på at det var et veldig perifert landskap. Imsen mener derfor at det ble ført en veldig forsiktig politikk ovenfor Jemtland, og konkluderer med at jemtene hadde stor grad av råderett over egne forhold.²² Etter oppløsningen av Kalmarunionen gjorde svenskene flere framstøt mot Jemtland. Gustav Vasa gjorde krav på Jemtland som «gammelt svensk land» i 1523, men satte ikke makt bak kravet. Gustav Vasa la dessuten den svenske kirken under seg, og fungerte dermed som det kirkelige overhodet i Jemtland i en periode. I kraft av å inneha denne posisjonen utgjorde han en trussel mot de norske interessene i landskapet.²³ Men etter freden i Stettin 1570 vant Danmark-Norge udelt herredømme over Jemtland, og det ble foreløpig slutt på svenske fremstøt. Nå ble også Jemtland lagt under det som nå var blitt til Trondhjems bispesete og hovedlen. Dette skulle medføre endringer for jemtene.

I årene etter 1570 gikk utviklingen i retning mot mere statskontroll, og Jemtland ble mer eller mindre sidestilt med de trønderske tinglagene. Det var likevel fortsatt et problem at store deler av geistligheten fremdeles var svensk, og som et svar på dette sendte kong Fredrik 2. et brev hvor han skriver at alle svenske prester som dør i Jemtland, skal erstattes med «*en lærd skikkelig mann av våre egne innfødte undersåtter*». ²⁴ Til tross for dette påpeker Imsen at integrasjonspolitikken i stor grad var preget av lave skatter, moderate krav om pliktarbeid og

¹⁹ Imsen 2006: s. 71

²⁰ Ibid: s. 66

²¹ Ibid: s. 70

²² Ibid: s. 74

²³ Ibid: s. 75

²⁴ Ibid: s. 77

små militære byrder. Med andre ord en relativt mild form for integrasjon i den danske staten. Dette endret seg etter Kalmarkrigens slutt i 1613. Nå skulle landskapet rustes som en militær grense mot Sverige, noe som førte til en strengere integrasjonspolitik, hardere beskatning, mer pliktarbeid og mere ytelser til det militære. Dette vakte motstand hos jemtene, hvor den gamle selvstyrettradisjonen hang igjen hos mange, og fortsatt sto sterkt, skriver Imsen.²⁵

Imsen konkluderer altså med at Jemtland i perioden frem mot 1645 beveget seg fra å være en fjern yttergrense i det norske riket, til å bli en viktig statsgrense mot Sverige. Han skriver dessuten, i likhet med Bull, at Jemtland ikke ble «ordentlig norsk» før etter 1570, da landskapet også ble norsk kirkelig. Imsen har fordypet seg i Jemtlands kirkehistorie i middelalderen i artikkelen «Uppsalakirken og det norske grenselandskapet Jemtland» fra 2011. Jemtlands forhold til kirken skal jeg komme tilbake til senere, men jeg vil likevel trekke fram noen hovedpunkter fra artikkelen.

Imsen hevder nemlig at diskusjonen om jemtene i middelalderen og tidlig ny tid skal regnes som nordmenn eller svensker blir irrelevant, da det er grunnlag for å anta at de først og fremst identifiserte seg med sitt lokalområde.²⁶ Hvorfor han mener det er irrelevant kommer ikke klart frem, annet enn at han mener den lokale tilknytningen overskygger alt annet. Man kan stille spørsmål ved Imsens argumentasjon, da flere forskere påpeker at identitet ikke er eksklusiv, snarere tvert imot. Peter Sahlins skriver at mange lokalsamfunn i periferien tilegnet seg nasjonale identiteter på eget initiativ, gjerne før de ble forsøkt integrert fra sentralt hold, og ofte uten å forlate sine lokale identiteter, fra minst 1600-tallet.²⁷ Det å ha en sterk lokal og/eller regional identitet utelukker ikke en mulig visshet om å tilhøre et nasjonalt fellesskap i tillegg. Imsen er enig med Bull og beskriver Jemtland som et politisk uavhengig landskap frem til ca. 1180 da Sverre fikk kontroll over landskapet og jemtene underkastet seg den norske tronen. Hvorfor Jemtland allikevel kom under Sverige kirkelig, ved Uppsala erkestift, vet vi ikke. På grunn av mangel på skriftlige kilder fra før 1250-tallet vet vi nesten ingenting om forholdet mellom jemtene og uppsala-kirken tidlig i middelalderen. De beste kildene fra den tidlige perioden er faktisk kirkebygningene i seg selv, som er overraskende mange og overraskende store, og Imsen skriver at byggingen av disse må ha vært støttet fra sentralt hold, ettersom jemtene høyst sannsynlig manglet både økonomisk og byggetekniske ressurser til så store, solide steinkirker.²⁸ Historiker Olof Holm nyanserer dette bildet, og denne

²⁵ Imsen 2006: s. 79-80

²⁶ Imsen, Steinar. *Uppsalakirken og det norske grenselandskapet Jemtland* Stockholm 2011: s. 136

²⁷ Sahlins 1989: s. 9

²⁸ Imsen 2011: 139

diskusjonen skal jeg komme nærmere inn på senere. Essensen i Imsens utgangspunkt er uansett at i perioden frem til midten av 1500-tallet var verken det norske riket eller den svenske kirken særlig nærværende i jemtenes hverdag, og at deres identitet i all hovedsak var knyttet til sitt lokale og regionale område, de så på seg selv som jemter først og fremst.

2.1.3 Erik Opsahl

Erik Opsahl er en av få historikere som har forsket spesifikt på identitet og lojalitet i Jemtland i middelalder og tidlig ny tid, blant annet med artikkelen «*Jemtland fra dansk til svensk i 1645?*» fra 2011. Her diskuterer Opsahl begrepet *nasjon* sin plass i middelalderen, og argumenterer sterkt for at nasjonsbegrepet også er gyldig før 1800-tallets nasjonalstater vokste fram. Han skriver at Norden før 1800 ikke var «førnasjonalt» men «førnasjonalstatlig».²⁹ Med dette problematiserer Opsahl begrepet «Førnasjonelle Norden», som ofte blir brukt av historikere om Norden i middelalder og tidlig ny tid.³⁰ Med dette som bakteppe forsøker Opsahl å se på Jemtland som et landskap i det norske riket, og ikke fokusere på hvilken stat landskapet tilhørte. Opsahl legger stor vekt på at Norden, i likhet med resten av Europa, i tidlig ny tid besto av konglomeratstater, ikke nasjonalstater slik vi kjenner dem i dag. Det vil si at en stat kunne bestå av flere forskjellige folk med forskjellige identiteter, altså en stat bestående av flere nasjoner. Dette inkluderer Jemtland befolkning, som ifølge Opsahl altså ikke kun var knyttet til staten de tilhørte, men også det samfunnsmessige fellesskapet de var en del av.

Dermed trekker Opsahl identiteten og lojaliteten til befolkningen i Jemtland inn i en debatt om nasjonens eksistens i middelalder og tidlig ny tid. Han viser blant annet til en brevveksling i 1657 mellom landshøvdingen, hvor de regner et angrep på Jemtland som for risikabelt, ettersom innbyggerne der «*äro så gode norske, som de i Norge bo*». Dette er 12 år etter at Jemtland ble en del av den svenske staten. I tillegg nevner Opsahl at store deler av den jemtske befolkningen sluttet opp om de norske styrkene under gjenerobningsforsøk fra Norge. Alt dette skal jeg behandle grundig senere i oppgaven, men det viser at det er tydelig for Opsahl at folks nasjonalfølelse på denne tiden ikke skiftet i det øyeblikket statsgrensene ble skiftet. Han innrømmer riktignok at eldre tiders nasjonale identiteter trolig var mindre dominerende og altoverskyggende enn dagens, og at datidens mennesker lettere kunne skifte

²⁹ Opsahl 2011: s. 200

³⁰ Begrepet er blant annet en del av tittelen på en bok redigert av Harald Gustafsson og Hanne Sanders: *Vid Gränsen: Integration och identiteter i det förnationella Norden*, Uddevalla 2006.

sin nasjonale identitet. Dette betyr likevel ikke at man ikke kan bruke nasjonsbegrepet i middelalder og tidlig ny tid, skriver Opsahl.³¹

Erik Opsahl argumenterer i sin artikkel for at jemtene hadde en norsk nasjonal identitet, en tilknytning og tilhørighet til et norsk rikspolitisk fellesskap i tidlig ny tid. Det er et syn jeg vil se nærmere på i min egen analyse. Vi ser altså at Opsahl presenterer et litt annet syn enn det vi har sett hos Imsen og Holm, som ikke tar for seg nasjonale identiteter og lojaliteter i samme grad.

2.1.4 Olof Holm

En annen som har bidratt mye til forskning på Jemtland og Herjedalen de siste årene er den svenske historikeren Olof Holm. Han har skrevet flere artikler som omhandler Jemtland og Herjedalen i middelalder og tidlig ny tid, blant annet med fokus på grensepolitikk, integrasjon og kirkehistorie. I 2010 bidro han med et kapittel i boka *The Norwegian Domination and the Norse World c.1100-c.1400*, redigert av Steiner Imsen. Tittelen på kapitlet er *The integration of Härjedalen into the Norwegian Kingdom*. I denne artikkelen argumenterer Holm for at Herjedalen nesten ikke var integrert i det norske riket. Han viser til at grensen mot Sverige ikke først og fremst ble etablert av politiske og militære årsaker, men av lokalbefolkningens behov for faste grenser. Holm hevder videre at den norske kronen ikke eide noe land i Herjedalen i denne perioden, og viser her til kontrasten til det norske grenselandskapet Båhuslen, hvor store deler av landskapet tilhørte krongodset.³² Det Holm ikke nevner er at krona må ha eid noe land i landskapet, da alt eierløst land automatisk tilfalt krona. Videre skriver Holm at skattene de betalte i Herjedalen må ha vært rundt en tiendedel av det de betalte i mer integrerte deler av riket, og Holm mener at det fra kongens side ikke ble sett på som lønnsomt å utvikle skattesystemet i Herjedalen, da området var så lite befolket.³³

Holm konkluderer med at Herjedalen i beste fall bare var svakt integrert i det norske kongeriket, og bruker dette som utgangspunkt til å diskutere identiteten og lojaliteten til befolkningen i området. Han viser til flere brev fra Herjedalen hvor de omtaler steder som «Tydal i Norge» og «Hølonda i Norge», og hvor det beskrives varer som er «levert fra Norge», og besøk som er «gjennomført i Norge». Med dette konkluderer Holm med at den kulturelle integreringen av Herjedalen var enda svakere enn den politiske, og hevder at

³¹ Opsahl 2011: s. 200

³² Holm, Olof, *The integration of Härjedalen into the Norwegian Kingdom*, Trondheim 2010, s. 236-237

³³ Ibid: s. 240

Herjedalens innbyggere betraktet regionen de bodde i som en region utenfor Norge.³⁴ Her må jeg igjen trekke fram Sahlins modell fra boka «*boundaries*». Det kan godt tenkes at befolkningen i Herjedalen og Jemtland lenge så på seg selv først og fremst som herjedalinger og jemter, men det utelukker ikke en visshet om å tilhøre et større nasjonalt og rikspolitisk fellesskap i tillegg. Holm skriver jo at grensen mot Sverige i Herjedalen ble trukket som en følge av lokalbefolkningens behov for faste grenser, og ikke av militære og politiske grunner fra kongedømmets side. Dette passer i så fall inn på Sahlins toveisprosess-modell, hvor herjedalingene selv har formet sosiale og territoriale grenser, skapt for å skille mellom det «kollektive jeget» og «de andre». Selv om identiteten deres var tett knyttet til lokalsamfunnet, utelukker ikke det at de også i periferien tilegnet seg nasjonale identiteter eller lojaliteter knyttet opp mot noe større enn kun det lokale og regionale, ofte på eget initiativ, dette til tross for det Holm omtaler som en «svak integrering» fra den norske kronen. Følger vi Sahlins modell må herjedalingene ha sett på svenskene som noe annet enn seg selv, ettersom grensen ble trukket der den ble, og det samme kan sies om jemtene.

Det Holm ikke nevner noe om i sin artikkel er hvordan herjedalingene og jemtene forholdte seg til sine naboregioner i Sverige, og hvordan de eventuelt omtalte steder i Sverige og det svenske riket. Han trekker kun frem noen få eksempler som viser at de nevner enkelte steder i Trøndelag og at de ligger i Norge. Holm nevner ikke noe om herjedalingene og jemtene omtalte steder og regioner i Norge uten å nevne spesifikt at de lå i Norge og tilhørte det norske riket. Dette skal jeg komme tilbake til senere i undersøkelsen, hvor jeg vil utfordre Holm på akkurat dette temaet.

Denne sammenfatningen av ulike historikers behandling av mitt tema viser at det eksisterer ulike syn på landskapets posisjon og tilhørighet i den perioden jeg behandler, og dessuten at det er veldig varierende hvilket utgangspunkt de forskjellige historikerne som har behandlet temaet har hatt i sine undersøkelser. Edvard Bull d.e. hevder at det faller seg helt naturlig at Jemtland, og også Herjedalen, er svensk land, og bruker landskapets geografi og natur som argumenter. I likhet med Bull vektlegger også Steinar Imsen landskapets selvstyretadisjon, og hevder med det som bakgrunn at jemter og herjedalinger først og fremst så på seg selv som nettopp jemter og herjedalinger, og hevder at diskusjonen om eventuelle nasjonale identiteter i området følgelig blir irrelevant. Opsahl utfordrer dette synet ved å vise til en utvikling mot en norsk nasjonal identitet i Jemtland i tidlig ny tid, og trekker dermed Jemtland inn i en

³⁴ Ibid: s. 242-243

pågående debatt om nasjonal identitet i middelalder og tidlig ny tid. Olof Holm hevder i sine forskningsarbeider at landskapene i liten grad var integrert i det norske samfunnet, og konkluderer med at herjedalingene betraktet sitt landskap for å ligge utenfor Norge. Holm vender på mange måter tilbake til Bull og Imsens argumentasjoner om en altoverskyggende lokal og regional identitet i Jemtland og Herjedalen i middelalder og tidlig ny tid, og vektlegger lite en eventuell tilhørighet til større fellesskap.

2.2 Identitet og nasjonsbegrepet i middelalder og tidlig ny tid

I tillegg til å se på forskning som er gjort på det geografiske området jeg skal undersøke, er det nødvendig å gi en oversikt over generell forskning som er gjort på identitet og nasjoner eller samfunnsfellesskap i middelalder og tidlig ny tid. Det pågår en internasjonal debatt blant historikere og samfunnsvitere rundt dette temaet, og forskningsfeltet har derfor blitt relativt stort. Her vil jeg nøye meg med å hente ut essensen i de ulike posisjonene i debatten, med blikk mot det som har relevans for min undersøkelse.

Paul Lawrence skrev i 2005: «*it would appear that there is no likely resolution to the debate over nations and nationalism in the foreseeable future*»³⁵. Dette viste seg å være en riktig analyse, da debatten i aller høyeste grad fremdeles er levende i dag. Det store stridstemaet knytter seg til spørsmålet om nasjonal identitet er et moderne fenomen, eller om det har eksistert gjennom flere hundre år og kanskje helt tilbake til middelalderen. Det dominerende synet blant historikere og samfunnsvitere har lenge vært, og er til dels fortsatt, at nasjoner og nasjonalisme utelukkende er et moderne fenomen, derav navnet: modernister. Modernistene mener at et nasjonalt fellesskap forutsetter strukturer som binder ulike samfunnsgrupper sammen, og hevder at slike strukturer først ble utviklet fra slutten av 1700-tallet og starten av 1800-tallet. De argumenterer med at før dette tidspunktet var samfunnet delt inn i stender og klasser uten nevneverdig forbindelse, og at majoriteten av menneskene derfor kun hadde en lokal, i beste fall regional, horisont. Unntaket er eliten, som kunne ha interesser utover det lokale, blant annet på grunn av at de ofte var del av et større fellesskap med standsfeller i andre land. Eric Hobsbawm og Benedict Anderson er to av de mest kjente modernistene, og begge daterer nasjonenes opphav til etter den franske revolusjon i 1789.³⁶ Felles for modernistene er at de ser på nasjoner som et utelukkende moderne fenomen som utvikles fra slutten av 1700-tallet. De hevder fenomenet nasjoner er uforenelig med det førmoderne

³⁵ Lawrence, Paul. *Nationalism*. Storbritannia 2005: 206

³⁶ Ibid: s. 173

stands- og agrarsamfunnet, som de mener manglet de nødvendige strukturene for å utvikle nasjonale identiteter.

Flere forskere på eldre tid og tidlig ny tid er uenige i modernistenes påstander. En av dem som utfordrer dette synet er den sveitsiske historikeren Caspar Hirschi, som gjennom boka «*The Origins of Nationalism. An Alternative History from Ancient Rome to Early Modern Germany*» fra 2012, presenterer et nytt syn på opprinnelsen til europeiske nasjoner. Hirschi bruker stor plass på å kritisere det modernistiske ståstedet, og fokuserer særlig på tre ledende modernister: Eric Hobsbawm, Benedict Anderson og Ernest Gellner. Hobsbawm blir mer eller mindre avfeid av Hirschi ettersom han ikke har levert en egen, gjennomarbeidet teori. Gellner blir kritisert for å ha en funksjonalistisk tilnærming til nasjonalisme; Det at nasjonalismen er nyttig eller nødvendig for industrisamfunnet, men ikke det førmoderne agrarsamfunnet, slik Gellner påstår, kan ikke forklare *hvorfor* eller *hvordan* nasjonalisme og nasjonale identiteter oppstår, skriver Hirschi.³⁷ Han arresterer dessuten Gellner på historiske feil, blant annet når han gjør industrialiseringen til et nødvendig kriterium for nasjonalisme, til tross for at flere nasjonalstater ble etablert lenge før de ble industrialisert.³⁸

Som vi ser må Hirschi sies å være veldig skeptisk til det modernistiske synet på nasjonalismens utspring, men han kritiserer også kritikerne av modernistene, som han mener ikke har klart å produsere en tilfredsstillende mot-teori, som kan utfordre det modernistiske ståstedet.³⁹ Han skriver at de fleste anti-modernister kun nøyer seg med å påvise eksistensen av nasjoner og nasjonalisme i før-moderne tid, uten å forklare hvordan og hvorfor de oppsto.⁴⁰ Hirschi er tydelig på at han selv ikke presenterer noen ny gjennomarbeidet teori, og understreker at den førmoderne nasjonalismen var et eget fenomen, som på enkelte områder avvek fra moderne nasjonalisme. Begrepet må historiseres og settes inn i sin historiske sammenheng. Hirschi presenterer videre sine egne syn på nasjonalismen og nasjonenes oppblomstring, som han mener var et utilsiktet produkt av romersk imperialisme og som fikk sitt utspring i senmiddelalderen. Han beskriver et altomfattende imperiet som splittes i flere omtrent like sterke politiske enheter, hvor misforholdet mellom imperieidealet og den nye multipolare virkeligheten fører til en uendelig maktkamp for politisk overhøyhet. Denne

³⁷ Hirschi, Caspar. *The Origins of Nationalism*. Cambridge 2012: s. 25

³⁸ Ibid: s. 33

³⁹ Ibid: s. 1

⁴⁰ Ibid: s. 35

konkurransen mellom de ulike politiske enhetene utvikler seg til en kulturell og moralsk konkurransen, som igjen utvikler seg til nasjonalisme.⁴¹

Modernistenes syn på identitet i middelalder og tidlig ny tid er ofte at den begrenses til sin egen ansikt-til-ansikt horisont, og dermed eksklusivt begrenses til sin lokale, eventuelt regionale, virkelighet. Den britiske historikeren Mark Greengrass kritiserer tendensen til at man ser på politiske identiteter på denne måten:

*«We tend to interpret political identity in too exclusive a fashion, as though the adoption of one meant the automatic exclusion of another. In practice, political identities often survived, and may even have thrived, upon a plurality of identities, some local and regional, others broader or national, but each reinforcing the other in oppositional, but also complementary, ways».*⁴²

Greengrass mener dette problemet har gjennomsyret identitetsforskningen, og selv ser han ingen grunn til at det å tilegne seg nye identiteter, automatisk skal ekskludere den andre. Han sier tvert imot at politiske identiteter kan ha blomstret og vokst ved et flertall av dem. Enkelte historikere, blant annet Erik Opsahl, heder at blant disse ulike identitetene i middelalderens og tidlig ny tids samfunn også eksisterte nasjonale identiteter.⁴³

Vi ser tydelig at Greengrass sin beskrivelse av ikke-eksklusive identiteter sammenfaller med Peter Sahlins tidligere beskrevet modell fra boka *«Boundaries»* fra 1989. Sammen med Sahlins toveisprosess-analyse, og tesen om at man brukte nasjonale identiteter til sin egen fordel, skal jeg forsøke å overføre deler av disse modellene til Jemtland. Utgangspunktet er dynamikken mellom den regionale jemtske identiteten, den verdslige norske og den kirkelige svenske. Jeg ønsker å se på hvordan jemtene eventuelt utrykte lojalitet til Norge, Danmark-Norge og eventuelt Sverige, og drøfte hvorvidt vi kan finne spor av en nasjonal tilhørighet i landskapet og dets befolkningen. Først vil det være nødvendig å gi en noe grundigere innføring i Jemtlands posisjon i Nordens storpolitikk og Jemtlands kirkehistorie i middelalder og tidlig ny tid. Jeg vil nøye meg med å fokusere på senmiddelalder og tidlig ny tid, da det er her man finner flest kilder som er relevante for mine problemstillinger.

⁴¹ Ibid: s. 44-45

⁴² Greengrass, Mark, *Conquest and coalescence*. Storbritannia 1991: s. 20

⁴³ Opsahl, Erik. *Nasjonal identitet i middelalderen?* I *Bohusläns museum rapport 2012*: s. 16

Jeg vil analysere hvordan jemtene forholdte seg til øvrigheten, hvordan de kommuniserte, både verdslig og geistlig, og drøfte i hvilken grad dette påvirket deres lojalitet og identitet. Jeg vil se etter lojalitetsuttrykk, men også eventuell verning av sin egen selvstendighet. Jeg vil også diskutere lov og rett i Jemtland, Jemtlands kulturelle og økonomiske tilknytning til Trøndelag og analysere jemtenes egne stemmer i form av hvordan de omtalte sine naboregioner. Til slutt vil jeg analysere tiden rundt statsskiftet i 1645, hvordan jemtene reagerte, og drøfte hva dette kan si om integrasjon og lojalitet i landskapet.

Kapittel 3 – Lojalitet og tilhørighet i Jemtland

3.1 Jemtland i storpolitikken

Henvendelser fra og kommunikasjon med øvrighetspersoner er hendelser som vi kan forvente å ha påvirket lojalitet og tilhørighet hos befolkningen i Jemtland. Det gjelder både lokal øvrighet, lensherrer og fjerne sentralmakter. Jemtenes klager, reaksjoner, handlinger og formuleringer kan fortelle oss noe om dynamikken i deres identitet, og spesielt interessant er det å se på hvordan man reagerte på press og trusler. I det følgende kapittelet skal jeg analysere og drøfte et utvalg av brev som viser deler av jemtenes kommunikasjon med øvrigheten, og enkelte handlinger som viser det samme. Jeg har gjort mest interessante funn fra starten av 1500-tallet, og analysen blir derfor lagt dit. Det er en kritisk tid i Norden der Sverige er i ferd med å bryte ut av Kalmarunionen for godt, og den danske unionsmonarken strammet grepet for å sikre kontrollen over Norge.

Kalmarunionen var etter dronning Margretes død i 1412 preget av konflikter og opprør. Danmark var i stor grad den dominerende parten i unionen, mens Sverige og Norge ønsket en mer likeverdig union med tre likeverdige og mere selvstendige stater, som var forespeilet dem da de gikk inn i unionen. I perioden etter Margretes død var unionen svært ustabil, og Sverige sto reelt utenfor unionen i lange perioder frem til dens oppløsning i 1523, da Gustav Vasa ble kronet til ny konge i Sverige.⁴⁴ I tiden som fulgte ble det en intens kamp om makthegemoniet i Norden mellom Danmark-Norge og Sverige, som også skulle påvirke Jemtland og Herjedalen på forskjellig vis.

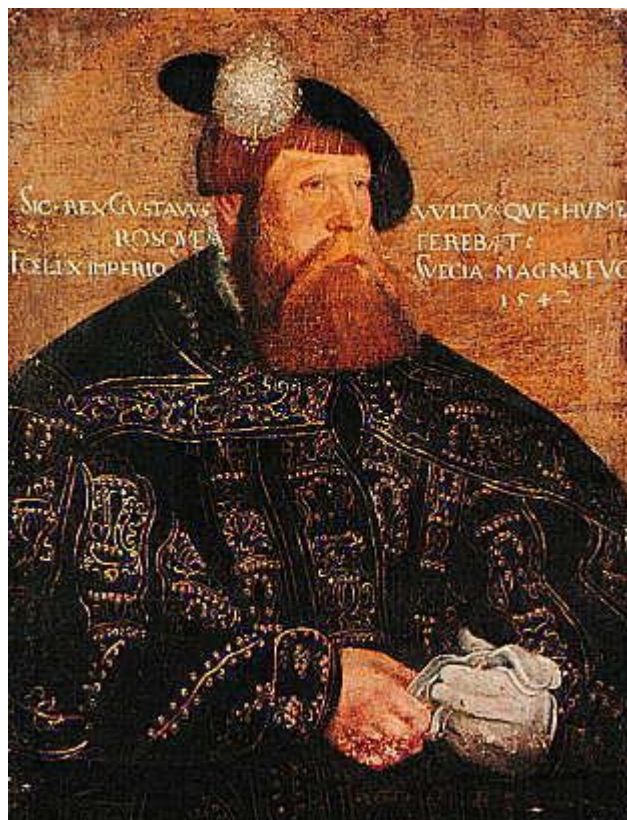
3.1.1 Gustav Vasas fremstøt

Gustav Vasa var veldig interessert i Jemtland, og allerede før han ble kronet til konge av Sverige gjorde han et fremstøt mot landskapet. Han oppfordret på våren i 1523, gjennom et brev til allmuen i Jemtland, jemtene til å underkaste seg den svenske krona, men får svar tilbake hvor jemtene skriver at de anser det uforsvarlig å bli en del av det svenske riket.⁴⁵ Jemtenes brev er dessverre ikke bevart, men i Gustav Vasas svar legger han ikke skjul på sin misnøye:

⁴⁴ Gustafsson, Harald. *Nordens historia*. 2012: s. 85

⁴⁵ Ahnlund, Nils. *Jämtlands och Härjedalens historia 1*. Stockholm 1948: s. 573

«Kære wæner Scole j wetha at iak hafwer förstaadt eder scrifwelse ok breff i hwilketh j röre at eder ecke swarligeth ær ath j Sculle geffwa eder punne Swerigis Crona etc Taa scole i weta at thet iemptelandt wart olagliga gifwith fraa swerigis rike moot Swerigis lag book ty maa iak ok wil tet kalla tiil Swerigis riche i gæn vtan alla gensegn Thet ær gudz lagh at alth thet som gifs bort fraa Crononne ok richet med orætto tet maa oc skal tagas med rettha i gæn tiil richet wil iak ok med mact næst gudz hiælp beskydda ok beskerma eder för allom wtlenskom herrom ok öwerwoldt om saa behoof giordes Ty biwder iak eder ath j efter thenne dagh ingin lyde efter annan een megh ok mine fogather iagh tiith skickandis warder Saa frtjamt i wele vndwike mine ok rigisins strenge hemptd plicth ok wvrede (...).»⁴⁶

Figur 2: Gustav Vasa 1542, ukjent kunstner

Til tross for denne skarpe tonen fra Gustav Vasa velger altså jemtene å forbli en del av det norske riket, og Gustav Vasas neste fremstøt mot Jemtland kom ikke før flere år senere. Ut ifra brevetts innhold er det tydelig at kong Gustav truet med å sette makt bak

kravet: «... hvis de vil unngå min og rikets strenge hevn, straff og vrede», dermed er det jo relativt oppsiktsvekkende at jemtene avviser hans krav så tydelig. Hvorfor jemtene ikke ville underlegge seg den svenske krona, til tross for truslene fra Kong Gustav, vet vi ikke, annet enn at de åpenbart finner det uforsvarlig. Ahnlund hevder dette tyder på at jemtene forhandlet med Sverige om å skifte statstilhørighet, og at brevet fra kong Gustav er et eksempel på hans politikk hvor han ønsket å utvide Sveriges grenser, støttet av det Ahnlund mener er mer eller mindre historisk gyldige krav. Kong Gustav fulgte «de naturlige grensers doktrine», skriver Ahnlund, og sier seg dermed enig med Bull om at Jemtland fra naturens side er svensk land og at Gustav Vasas krav var rettmessige.⁴⁷ Om Jemtland naturlig tilhører Sverige er likevel ikke poenget. Jemtene takket nei til å underlegge seg den svenske krona, til tross for

⁴⁶ Konung Gustaf den förstes regustratur 1. Stockholm 1861: s. 47

⁴⁷ Ahnlund 1948: s. 574

Figur 2: <https://snl.no/Gustav_1_Vasa> Sist aksessert: 14. mai. 2017

argumentene fra Gustav Vasa om at landskapet med urette ble tatt fra Sverige. Trolig så jemtene nå saken på en annen måte. Gustav Vasas neste fremstøt mot Jemtland kom uansett ikke før flere år senere.

10. mars 1528 sendte Gustav Vasa på nytt et brev til presteskapet og allmuen i Jemtland, hvor han viste stor misnøye med jemtene oppførsel. Han kritiserte de blant annet for å ha bistått «kjeltringen» som har utgitt seg for å være Sten Sture d.y. sin sønn (Daljunkeren) og dessuten andre personer han beskrev som forrædere mot han og det svenske riket. Videre skrev han at de ikke hadde betalt de avgifter som var krevd av de, og at prester utnevnt av domkapitlet ble jaget bort.⁴⁸ Utdrag fra Edvard Bulls oversettelse:

«(...) Vi gir eder tilkjenne at oss er meddelt hvorledes en skalk som har kalt sig Hr. Sten Stures sønn, har nu i næst forledne høst og vinter hatt sitt tilhold inne hos Eder i Jemtland. (...) Vi Hadde formodet oss annet naboskap av Eder enn i disse måter har bevist oss, vel vitende at I har gjort det mot høibårne fyrste kong Fredriks etc. og Danmarks og Norges råd sønnenfjells, deres vilje og behag. (...) Dessuten har tillatt at Hr. Jacob i Mora, Hr. Olof i Malung, Peder Gröm og flere forrædere mot oss drar fri og uhindret så vel gjennom Jemtland som Herjedal(...)»⁴⁹

Her er det flere ting som er verdt å merke seg. Det kan virke som Gustav Vasas tone har endret seg siden forrige henvendelse. Her er det ingen krav om Jemtland som gammelt svensk land, i stedet beskrev han her forholdet mellom Sverige og Jemtland som «naboskap». Edvard Bull skriver at Gustav Vasa følte seg veldig sikker og ovenpå overfor Jemtland i denne perioden⁵⁰, men hvis han hadde vært så selvsikker på sin egen stilling og posisjon i landskapet ville han kanskje brukt andre begreper enn nettopp «naboskap», eller latt være å beskrive forholdet i hele tatt. Hadde han ment at Jemtland og dens innbyggere var svenske etter loven og at jemtene sverget troskap til han og Sverige, virker det ulogisk å bruke begrepet «naboskap», og han ville trolig brukt helt andre formuleringer enn han gjør her. Dessuten følte Gustav Vasa tydeligvis at det var nødvendig å understreke at jemtene oppførsel også var imot kong Fredrik 1.s vilje, noe som forsterker inntrykket av at Gustav Vasa slett ikke var så selvsikker på sin egen posisjon i Jemtland som Bull hevder. Man skulle tro at hvis Gustav Vasa mente han hadde et sterkt fotfeste i landskapet, og at han var den rettmessige hersker i

⁴⁸ Holm, Olof. *Jämtland och Härjedalens diplomatarium* 3. Udevalla 1995: s. 150

⁴⁹ Bull 1927: s. 154-155

⁵⁰ Bull 1927: s. 159

området, ville det holdt med hans advarsel, slik han åpenbart mente det gjorde i det forrige brevet fem år tidligere. Denne endringen i Gustav Vasas formuleringer og ordvalg i sine henvendelser til jemtene tyder på at han var klar over at hans og det svenske rikets stilling i landskapet ikke var så solid som han trodde da han henvendte seg til jemtene for første gang i 1523. Det er mulig han trodde Jemtland skulle bli et enkelt bytte i hans planer om å utvide det svenske riket, og at han ikke var forberedt på at jemtene skulle avslå hans oppfordring slik de gjorde. Det virker sannsynlig at Gustav Vasa må ha fått tilbakemeldinger på at folkestemningen i Jemtland ikke var så svensk-vennlig som han trodde, og at han derfor valgte en annen tone i sine neste henvendelse, som vi har sett et eksempel på ovenfor.

Disse eksemplene viser at jemtene var mer selvstendige i sin tankegang enn hva Bull og Ahnlund skriver. Det er tydelig at jemtene ikke lot seg skremme av Gustav Vasas trusler, og at de dermed ikke lot seg styre av øvrighetspersoner de åpenbart ikke følte lojalitet og tilhørighet til. Det viser at jemtene var i stand til å ta selvstendige og uavhengige avgjørelser. Samtidig er det viktig å være klar over hvordan myndighetspersoner henvendte seg til allmuen, i hvor stor grad allmuen ble opplyst og hvordan allmuen svarte. Det er sannsynlig at det i første omgang var geistligheten, og det man kan kalle den lokale overklassen som fikk denne informasjonen, og at flertallet av innbyggerne i landskapet i mindre grad fikk det med seg. Dette gjør det følgelig vanskeligere å lese mye ut av at Gustav Vasas krav ble avslått på 1520-tallet, men det kan likevel si noe om jemtene bevissthet på situasjonen. Ut ifra foreliggende analyse er det tydelig at jemtene hadde en horisont utover kun sin egen ansikt-til-ansiktssamfunn. Et slikt avslag sier dessuten noe om stemningen i landskapet, som ikke kan ha vært særlig pro-svensk slik Bull antyder. Dette inntrykket blir sterkere når vi ser hvorfor Gustav Vasa klagde på jemtene oppførsel, nemlig at flere personer som Gustav Vasa beskriver som forrædere mot Sverige får fritt leide gjennom landskapet, og dessuten at svenske prester sendt til Jemtland ikke ble behandlet bra av innbyggerne. Dette handlingsmønsteret fra jemtene skjer altså til tross for Gustav Vasas trusler noen år tidligere.

Slike henvendelser som vi har sett her kan ha vært viktig i formingen av jemtene lojalitet og tilhørighet, og kan følgelig fått betydning for deres identitet. Spenning mellom ulike sentralmakter som ønsker kontroll over samme området må ha hatt betydning for identiteten til befolkningen i området, og Jemtland er intet unntak. Det virker sannsynlig at jemtene avslag og deres handlinger i etterkant viser at innbyggerne formet sine egne identiteter uavhengig av press og integrasjonstiltak utenfra. Hvis vi legger til grunn at allmuen i Jemtland fikk med seg truslene fra Gustav Vasa i 1523, og analyserer deres handlingsmønster i årene

etter virker det snarere som om brevet har virket mot sin hensikt. Da tenker jeg spesielt på at det som beskrives som opprørere mot den svenske kronen åpenbart har fått fritt leide gjennom landskapet, noe som neppe hadde skjedd hvis jemtene var lojale til den svenske kongen. Det er ikke umulig at Gustav Vasas påstander om at Jemtland var gammelt svensk land, og hans trusler om å okkupere landskapet kan ha stimulert jemtenes regionale identitet og også deres lojalitet til det norske riket. Dette er et element som ikke skal undervurderes, og det finnes mange eksempler opp gjennom historien på at trusler om okkupasjon og gjennomførte okkupasjoner fører til økt nasjonal bevissthet og identitet i det okkuperte området. Vi kan forvente at dette også gjaldt Jemtland og dets innbyggere, og senere i undersøkelsen skal vi se på hva som skjedde da Jemtland ble forsøkt okkupert av svenskene i årene rundt Brömsebrofreden 1645 og hvordan det påvirket jemtenes lojalitet.

Som en konklusjon kan man si at denne analysen tyder på at jemters tilhørighet til Norge var sterkere enn mange påstår. Mye tyder på at Gustav Vasas trusler førte til en sterkere jemtsk bevissthet, sterkere motstand mot Sverige og en sterkere lojalitet og tilhørighet til Norge. Mye tyder altså på at Gustav Vasas brev fra 1523 virket mot sin hensikt.

3.1.2 Vincens Lunge og Jemtland

En annen myndighetsperson som etter hvert fikk mye med Jemtland å gjøre er Vincens Lunge. Vincens Lunge ble valgt til ny lensherre over Jemtland i 1525⁵¹. Han var opprinnelig en dansk adelsmann som ble sendt til Norge i 1523, og som etter hvert fikk en solid posisjon i landet som kongelig stattholder nordafjells, herre over Bergenhus festning og dessuten gift med en av landets rikeste arvinger, datteren til Nils Henriksson og Fru Inger på Austrått i Sør-Trøndelag.⁵² Vincens Lunge skulle vise seg å få en viktig rolle i Skandinavias historie det nærmeste tiåret, så også i Jemtland.

23. juni 1525 sendte Vincens Lunge et brev til Jemtland hvor han underrettet dem om at han var ny lensherre, og sendte dem samtidig sin tjenestemann Jørgen Persson for å være deres fogd og overholde «deres gamle lover og sedvaner»⁵³. Lunge skulle etter hvert vise seg å bli et irritasjonsmoment for både Gustav Vasa og ikke minst bispesetet i Uppsala. På nyåret i 1528 sendte Lunge et brev til kapitlet i Uppsala, her kommer et utdrag fra Edvard Bulls oversettelse:

⁵¹ Ahnlund 1948: s. 575

⁵² Ibid: s. 576

⁵³ Bull 1927: s. 149

«Ærlige og dyptforstandige herrer og venner! Har jeg her i Jemtland forfaret, hvorledes I, siden Eders erkebiskop blev forjaget og fordrevet, har pålagt prester og kirker her i landet et stort subsidium, og har keiset og låret høymektigste herre kong Gustaf til Eders erkebisp, den hellige kirke til skade, ubestand og forverring, hvilket mig ikke nok forundre kan. (...) Så er Eder vitterlig og åpenbart lyst for dagen for alle, hvorledes Jemtland fra gammel arilds tid og hedenhøs, siden St. Olav kongens tid, har ligget og ennu ligger under Norges konger og krone. Hvis derfor landets kirker og prester skal svare, skatte og være underdanige mot noen verdslige herrer og fyrster, så var det tilbørligere at de gjorde den rettighet til landsens og deres egen herre og konge og ikke til andre lands og rikers høvdinger, regenter eller forstandere. (...) Derfor har jeg strengelig forbudt prosten og alle prester er i landet, under liv og gods, å svare enten kong Gustaf eller Eder noen rettighet eller subsidium i noen måte, førenn I i den hellige Uppsala domkirke igjen får en fullmyndig erkebiskop (...) Item bekjenner jeg og å ha annammet av prosten her i Jemtland, 80 mark dansk av tienden her av andet i dette nærværende år (...) Og det har jeg gjort på min nådigste herres kong Fredriks vegne; ti Hans Nåde har bedre rett dertil enn kong Gustaf.»⁵⁴

Her ser vi at Vincens Lunge, som opprinnelig dansk adelsmann, riktignok naturalisert norsk på dette tidspunktet, henviste til at Jemtland har ligget, og fortsatt lå, under Norges konger og krone og viste dessuten tilbake til «St. Olav kongens tid». Det at Lunge er så selvsikker ovenfor erkebiskopen i Uppsala tyder på at hans posisjon i landskapet må ha vært solid og at han mente stemningen i landskapet støttet opp om en slik argumentasjon. I svaret han får fra Uppsala understreker de at de ikke nekter for at landskapet ligger under Norges krone og har gjort det i lang tid⁵⁵. Dette er i skarp kontrast til hva Gustav Vasa skrev i sitt brev til allmuen fem år tidligere, hvor han, som vi har sett, krevde Jemtland som opprinnelig gammelt svensk land. Henvisningen til St. Olav kongens tid er et punkt vi skal komme litt nærmere inn på. Vincens Lunge må ha visst at St. Olav var en viktig figur for jemtene, og håpet nok dessuten at den kirkelige eliten i Uppsala skulle anerkjenne det han åpenbart mener er det riktige, nemlig at de jemtske kirkene og prestene skal «svare, skatte og være underdanige» det norske rikets regenter og kun det. St. Olav var tross alt erklært Norges evige konge av nettopp kirka, og var samtidig den mest populære helgenen i Jemtland, og Vincens Lunge brukte dette som et argument og håpet at Uppsala ville respektere St. Olav både som et symbol på det norske riket og som den viktigste helgenen for jemtene.

⁵⁴ Bull 1927: 157

⁵⁵ Ibid: 158

Ut fra dette brevet kan vi konkludere noe om Vincens Lunges tanker og meninger. For han er det «*vitterlig og åpenbart lyst for dagen for alle, hvorledes Jemtland fra gammel arilds tid og hedenhøs, siden St.Olav konges tid, har ligget og ennu ligger under Norges konger og krone.*» Han gir ikke uttrykk for noen tvil om landskapets tilhørighet eller lojalitet, og tar det nærmest som en selvfølge at Jemtland hører til Norge og at dets befolkning ikke skal skatte til noen andre enn Norges høvdinger, regenter og forstandere. Vi må ha i bakhodet at Vincens Lunge, som lensherre over Jemtland og representant for den dansk-norske kongen, hadde interesse av å begrense den svenske kongens og kirkas innflytelse i Jemtland, men det er likevel bemerkelsesverdig at han tar det så selvfølgelig som han gjør, til tross for svenske krav på landskapet. Dette forsterker inntrykket vi fikk av analysen av, og drøftingen rundt jemtenees avslag på Gustav Vasas krav på Jemtland tidligere på 1520-tallet: Jemtenees tilhørighet til Norge i denne perioden var sterkere enn mange har påstått.

Bull skriver at Vincens Lunge i januar 1528 forberedte et felttog mot Sverige fra Jemtland, sammen med en av opprørerne mot Gustav Vasa; Daljunkeren. Han skal blant annet ha vervet 60 menn fra Dalarna i Sverige til dette formålet.⁵⁶ Dette ble aldri noe av, og i mars samme år sender Vincens Lunge et brev til Gustav Vasa hvor han oppgir sin allianse med opprøreren og sier han har levert tilbake de 80 mark han beslagla fra prostens i Jemtland. «*Eders Nåde regjerer sine land og riker, som Eders nåde selv tekkes*», skrev han. Det vi vet er at Vincens Lunge oppga å selv lede felttoget, og dro tilbake til Trøndelag og Fosen hvor brevet til Gustav Vasa ble skrevet. Bull mener grunnen til Vincens Lunges tilbaketrekning var at folkestemning i Jemtland ikke var gunstig nok til å starte et felttog inn mot Sverige, og antyder med det at stemningen blant jemtene var for svensk-vennlig til at man ville risikere noe ved å angripe Sverige. Det virker mere sannsynlig at Vincens hørte om Gustav Vasas opprustning i Dalarna⁵⁷ og derfor valgte å trekke seg. Dessuten er det sannsynlig at jemtene skjønte det samme som Vincens, nemlig at sannsynligheten for et suksessfullt felttog inn i Sverige var minimale. Det blir urimelig å anta at folkestemningen i Jemtland ikke var gunstige, når trusselen fra Gustav Vasas hær i Dalarna muligens var så stor at det i seg selv var nok til å endre Vincens planer. Historiker Lars Hamre skriver dessuten at når Vincens Lunge og Daljunkeren ankom Jemtland i midten av desember 1527 mottok han et brev fra Gustav Vasa som avkrefte det Daljunkeren hadde hevdet, nemlig at Gustav Vasa var død.⁵⁸ Vincens Lunge må ha skjont at dette endret det grunnlaget Daljunkeren hadde for en maktovertakelse i

⁵⁶ Bull 1927: s. 158

⁵⁷ Ahnlund 1948: s. 588

⁵⁸ Hamre, Lars. *Norsk politisk historie 1513-1537*. Oslo 1998: s. 364

Sverige, og derfor gikk han etter hvert med på å oppgi sin allianse med han. Hamre skriver at Vincens likevel sendte Daljunkeren inn i Sverige, men at det var brevet fra Gustav Vasa som gjorde at Vincens selv ikke ble med på hærferden inn i Sverige og Dalarna.⁵⁹ Bulls antydninger om at årsaken til Vincens tilbaketrekning var at stemningen i Jemtland var for svenskvennlige blir uansett kun spekulasjoner, og drøftingen over viser at det mest sannsynlig var andre årsaker.

Mot våren 1528 sørget Vincens Lunge for at jemtene hyllet kong Fredrik som sin rette herre på alle de 18 tingstedene i landskapet. Samtidig forklarte han for allmuen på de ulike tingstedene hvorfor Danmarks riksråd hadde oppsagt kong Christian og i stedet valgt Fredrik til konge, og advarte dessuten mot Gustav Vasas umilde styre i Sverige.⁶⁰ Hele denne vinteren 1527-1528 og mot sommeren 1528 viste Vincens en ganske fiendtlig holdning til Gustav Vasa og det svenske riket. Samtidig legger han hele tiden veldig vekt på at han handler på vegne av det norske riket som kong Fredriks stattholder. Han må ha ment at hans handlinger og tiltak fikk mere gjennomslagskraft hos befolkningen hvis han holdt den linja som representant for Norges rike, som igjen viser at lojaliteten til Norge var til stede i Jemtland.

Her har vi sett noen eksempler på hvordan myndighetspersoner henvendte seg til jemter, og hvordan jemtene kommuniserte med øvrigheten, og deretter drøftet rundt hvordan dette kan ha påvirket deres identitet og lojalitet. Vi har sett hvordan Gustav Vasa forholdte seg til Jemtland, og diskutert jemtene svar og etterfølgende handlingsmønster. Vi har sett hvordan lensherren Vincens Lunge valgte å ordlegge seg, og hva han valgte å vektlegge i sin korrespondanse både med jemtene, men også med kapitlet i Uppsala. Til sammen har dette vist at stemningen i Jemtland på starten av 1500-tallet og videre ikke kan ha vært så svenskvennlige som Bull antyder. Sannsynligvis var situasjonen komplisert, og det virker som det kan ha vært en kombinasjon av en sterk regional identitet, lojalitet og tilhørighet til det norske riket.

Hvis vi i tillegg til forestående argumentasjon som har vist at lojaliteten mot det norske riket var til stede, legger til at dette skjedde i en periode hvor den norske sentralmakta var særdeles svak, blir den lojaliteten og tilhørigheten jemtene viser til det norske riket enda mer overbevisende og reell. I det neste kapitlet skal jeg behandle den andre makten som styrte i Jemtland, nemlig den geistlige. Først skal jeg gi en oversikt over Jemtlands kirkelige historie,

⁵⁹ Hamre 1998: 365

⁶⁰ Ibid: 366

deretter diskutere Uppsala erkebispedømmes fotfeste i Jemtland og drøfte hvilken betydning det eventuelt hadde for jemtenes identitet.

3.2 Jemtland og kirken

3.2.1 Jemtland blir kristnet

Jemtlands stilling kirkelig har vært spesiell. Herjedalen lå under Nidaros erkebispesete, og senere Trondhjems bispesete, helt fra dens opprinnelse og frem til freden i Brømsebro 1645. Jemtland derimot lå fra starten av under Uppsala erkebispesete, og ble ikke en del av det som da var blitt Trondhjems bispesete før freden i Stettin i 1570. Jemtland sto altså lenge i en dobbelstilling; de tilhørte Norge verdslig og Sverige kirkelig. En slik dobbeltilhørighet er spesiell, men den er ikke unik. Slike overlappende kirkelige og fyrstelige grenser finnes det mange eksempler på, men få fra nordisk historie. Gotland er et eksempel, som hele tiden lå under Linkøping bispesete, men som fra 1361 tilhørte Danmark verdslig.⁶¹ Det klart mest vanlige har likevel vært at de kirkelige grensene har fulgt de verdslige.

Figur 3 - Frøsøstenen

Hvorfor Jemtland ikke havnet under den norske kirkeprovinsen er uvisst, og er heller ikke blitt behandlet av historikere, med noen få unntak. Edvard Bull vier riktignok en del plass til kirkens rolle i Jemtland, men behandler ikke spørsmål om hvorfor Jemtland kom under Uppsala og ikke Nidaros spesifikt.⁶² Ahnlund vier også mye plass til kirkens rolle i sin Jemtlandshistorie, men nøyer seg med å vise til at Jemtland ble kristnet fra Sverige og at det derfor er naturlig at de senere kom under Uppsala.⁶³ Hvor Jemtland ble kristnet fra er et spørsmål historikere ikke er enige om. Ahnlund viser til Frøsøstenen, som fastslår at Jemtland ble kristnet av en «Østman», i tillegg til at runene er av svensk karakter. Ifølge Ahnlund etterlater dette ingen tvil om at kristendommen kom til

⁶¹ Imsen, 2011: s. 165-166

⁶² Bull 1927: s. 115-133

Figur 3: <<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Fr%C3%B6s%C3%B6stenen.jpg>> sist aksessert: 14. mai. 2017

⁶³ Ahnlund 1948: s. 135

Jemtland fra Sverige. Det er likevel viktig å huske på at kristningen av Norden var en langvarig prosess, og det er rimelig å anta at også jemtene hadde kontakt med kristendommen mange tiår før Frøsøstenen ble reist. De kan ha kommet i kontakt med engelske misjonærer, og også fått kontakt med kristendommen gjennom Olav Haraldssons opphold i landskapet tidlig på 1000-tallet. Det er dessuten sannsynlig at det var jemter i hæren til Olav og som deltok i slaget på Stiklestad på Olavs side i 1030.⁶⁴

Hvis vi skal stole på Frøsøstenen og dens opplysninger ble Jemtland kristnet på midten av 1000-tallet. Dette stemmer bra med kristningen av resten av Norden⁶⁵, og det er ingen grunn til å tro at Jemtland skulle være i en særstilling på dette området. Dessverre virker det umulig å finne et eksakt svar på hvor Jemtland ble kristnet fra, og vi kan konkludere med at de kristne impulsene mest sannsynlig kom fra flere hold, både fra Trøndelag og sørover i Sverige. Det som er et mer interessant spørsmål er hvorfor Jemtland, ca 100 år etter dets kristning, kom under Uppsala og ikke Nidaros.

Da Nidaros ble erkebispedømet en gang i 1152 eller 1153 ble, i motsetning til Jemtland, alle de vestlige skattlandene underlagt bispedømmet umiddelbart.⁶⁶ Hvorfor ble ikke Jemtland underlagt Nidaros på samme måte som de andre skattlandene? Et svar er selvfølgelig at Jemtland ikke hørte til den norske kongens rike før Sverre erobret landet 30 år senere, men dette hindret jo ikke innlemmelsen av de vestlige skattlandene som heller ikke hørte under den norske kongens rike på dette tidspunktet. Avstanden fra Jemtland til Trondheim er heller ikke avskrekkende, og dessuten vesentlig mindre enn avstanden til Uppsala. Det som er mest oppsiktsvekkende er likevel den stillingen olavskulten hadde i Jemtland, og det nordlige Sverige for øvrig, på dette tidspunktet. Olav den hellige var den mest populære helgenen i Jemtland i hele middelalderen, og jemtene betalte dessuten en *frivillig* skatt til domkirken i Trondheim i Olav den helliges navn.⁶⁷ Med tanke på at Uppsala ikke fikk satus som erkebispedømme før 1164 er det tankevekkende at ikke Jemtland ble underlagt Nidaros, og man må stille seg spørsmålet om det i hele tatt var ønskelig fra det nye erkebispedømme sin side å innlemme Jemtland. Jemtland rundt 1150 var svært beskjedent rent økonomisk, og hadde dessuten liten strategisk interesse, så det er ikke vanskelig å se hvorfor landskapet ikke ble prioritert. Men på en annen side kan man spørre seg om vesterhavsøyene egentlig var noe rikere og mer strategisk interessante enn Jemtland på dette tidspunktet. En mulig grunn til at

⁶⁴ https://snl.no/Olav_den_hellige, sist aksessert 16. april 2017

⁶⁵ Gustafsson, Harald. *Nordens historia*. Lund 2007: s. 23-24

⁶⁶ Imsen 2011: s. 137

⁶⁷ Ibid: s. 137

vesterhavsøyene ble lagt under Nidaros erkebispedømmet er at den norske kongen ville markere ovenfor Skottland at Norge hadde interesser i området, men da kan man jo samtidig stille spørsmålet om ikke han også ville markere ovenfor den svenske kongen at han også hadde interesser i Jemtland? Et mulig svar på det er at det svenske nærværet ikke ble oppfattet som noen stor trussel på dette tidspunktet.

Som vi har sett setter Ahnlund sin lit til Frøsøstenen, og mener at kristningen fra øst gjorde det logisk at de kom under den svenske kirkeprovinsen og ikke den norske. Han argumenterer med at Jemtland først var en del av Sigtuna stift, senere Uppsala stift, og at det forklarer hvorfor Jemtland til slutt kom under Uppsala erkebispedømmet.⁶⁸ Imsen derimot skriver at vi først sikkert kan fastslå at Jemtland ble inkorporert i den svenske kirken en gang mellom 1164 og kong Sverres erobring av Jemtland rundt 1180, og vil ikke spekulere i jemtens kirkelige orientering før dette.⁶⁹ På grunn av kildenes stilling har nok Imsen rett når han sier at mye av Jemtlands tidlige kirkehistorie dessverre bare blir kvalifisert gjetning, da kildene er svært begrenset på dette området før slutten av 1200-tallet. Vi kan likevel konkludere med at det er lite som tyder på at det var en form for svensk religiøs identitet som knyttet jemtene til det geistlige Sverige. Det ser vi på Olav den helliges status i landskapet, som kommer til uttrykk i en utbredt olavskult. Man må huske på at Olav den hellige tross alt var en norsk helgen og på mange måter et symbol på både den norske kirke og det norske riket. Han var riktignok en populær helgen i hele Sverige, men det kom spesielt til uttrykk i Jemtland. Men hvordan forholdte jemtene seg til Uppsalakirka når de først hadde havnet under dens styre? Hvor stort var Uppsalakirkens nærvær i landskapet, og blir landskapets kirkelige tilhørighet et hinder for en integrasjon i det norske riket?

3.2.2 Jemtland forhold til Uppsalakirken

For å forstå dynamikken mellom den regionale jemtske, verdslige norske og kirkelige svenske identiteten er det nødvendig å gå dypere inn på Jemtland og jemtens forhold til Uppsalakirken. Hvor stort fotfeste fikk den svenske kirken i landskapet, og i hvor stor grad var den til stede i jemtens hverdag?

Som nevnt tidligere vet vi svært lite om forholdet mellom Jemtland og Uppsalakirken før mot slutten av 1200-tallet, noe som for øvrig også gjelder forholdet mellom Jemtland og det

⁶⁸ Ahnlund 1948: s. 135

⁶⁹ Imsen 2011: s. 136

norske riket. Dette henger nok sammen med at interessen for landskapet var relativt liten i perioden, og at området nok hadde en ganske løs struktur som landskap både i politisk og kirkelig form. Adam av Bremen beskriver det norske riket ca. 1070 som nesten grenseløst både mot nord og i havet⁷⁰, som nok henger sammen med den lave interessen for det tynt befolkede periferien. Men ettersom statsapparatet ble mer utbygd, økte også interessen og muligheten for å fastlegge rikets ytre grenser. I løpet av 1270-årene ble derfor grensen mellom Sverige og Norge fra Jemtland og ned til Hedmark trukket, noen år etter at grensen mellom Norge og Skottland ble fastlagt i 1266.⁷¹ Det er også i denne perioden Jemtland fikk offisiell status som en provins i det norske riket, i hvert fall kan jemtenes landskapssegl dateres til rundt 1280.⁷² Vi ser altså en klar økning i statlig aktivitet i området fra slutten av 1200-tallet, og det samme skjedde også for kirkens aktiviteter i området.

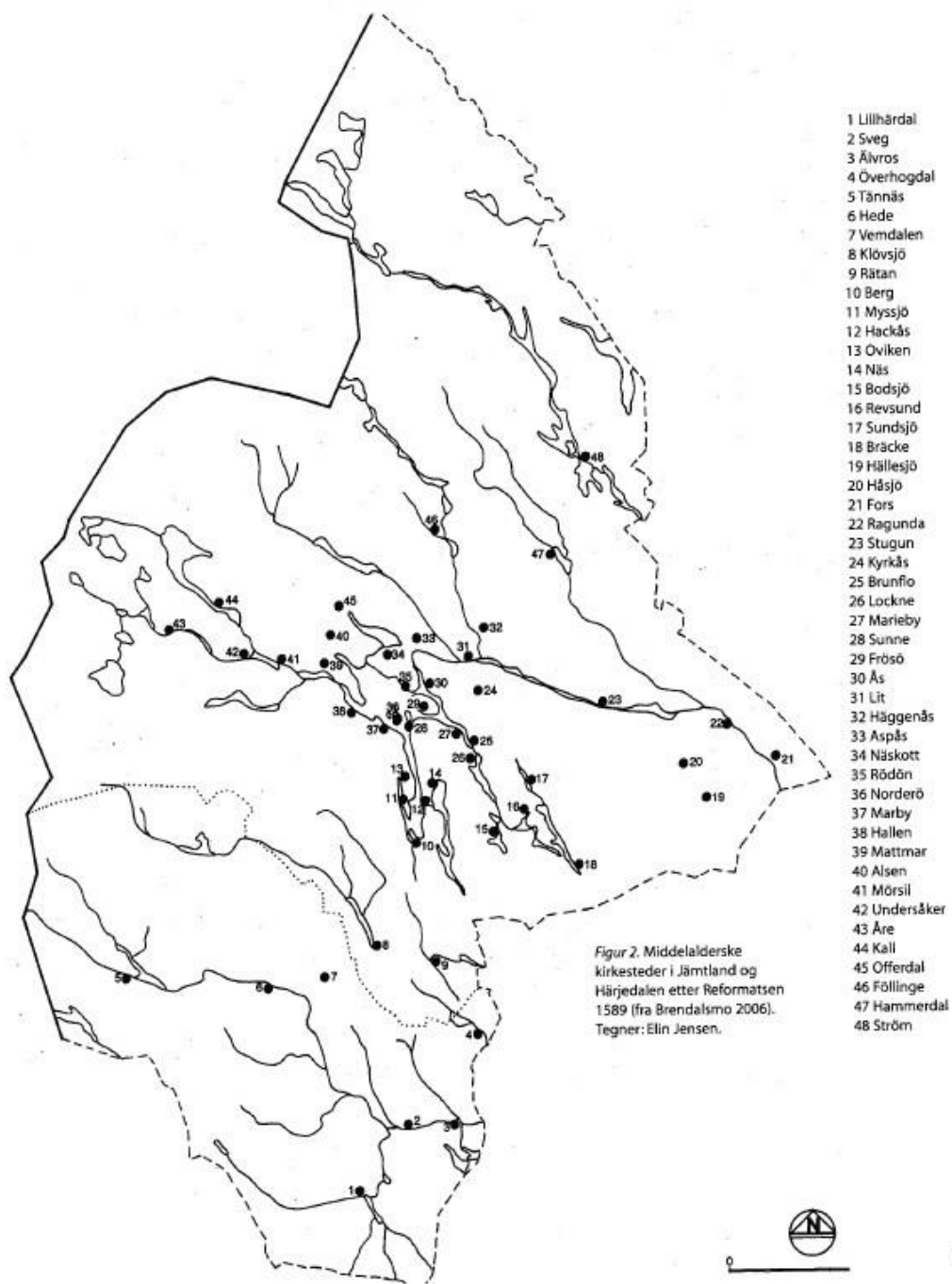
Det er først og fremst selve kirkebygningene som kan fortelle oss noe om Jemtlands tidlige kirkehistorie, da det ikke finnes noen dokumenter bevart som omhandler dette før 1300. Kirkene bygd i Jemtland på 11- og 1200-tallet kan heldigvis fortelle oss noe, og det finnes en del forskning på dette området, blant annet av Olof Holm og Jan Brendalsmo/Ann Catherine Bonnier. Imsen skriver at de mange kirkebygningene i Jemtland er solide monumenter over økt kontakt mellom Uppsala og folket i Jemtland. Jemtland har nemlig uvanlig mange steinkirker, og også uvanlig store kirker, til et såpass tynt befolket området å være.⁷³

⁷⁰ Adam av Bremen, *Beretningen om Hamburg stift*. Utgitt i oversettelse av Bjørg Danielsen og Anne Frihagen. Oslo 1993: s. 210-11

⁷¹ Imsen 2006: s. 63-64

⁷² Ibid: s. 65

⁷³ Imsen 2011: s. 139

Figur 4: Oversikt over Jemtland og Herjedalens kirkesteder i middelalderen

Det er et tankekors at de alle fleste kirkene som ble bygd i Jemtland var steinkirker, i motsetning til for eksempel i Trøndelag hvor de fleste kirkene ble bygd i tre. Steinkirker var både vanskeligere å bygge og mere kostbare å finansiere, og det er usannsynlig at jemtene hadde den kunnskapen og de økonomiske midlene som trengtes for å bygge slike kirker, spesielt med tanke på at de største, mest kostbare kirkene ble bygd i den tidlige perioden fra slutten av 1100-tallet. Det har vært en diskusjon blant forskere om hvordan disse kirkene ble finansiert og hvor kompetansen ble hentet fra. Jeg skal ikke gjengi hele den diskusjonen her, men nøye meg med å gjengi hovedpunktene. For denne undersøkelsen er det spesielt interessant å se på i hvor stor grad Trøndelag spilte en rolle i denne prosessen.

Olof Holm argumenterer sterkt for at bygdefolket i Jemtland kollektivt bekostet byggingen av alle kirkene, også de største, gjennom bygdelag og sognkollektiv enten av egen fri vilje eller med press utenfra.⁷⁴ Han skriver at det er mulig steinkirkene ble bygd med de steinkirkene som fantes i Trøndelag som forbilde, da det finnes mange arkitektoniske likheter mellom steinkirkene i Trøndelag og Jemtland. De samme skriver Boel Almqvist, og nevner spesielt arkitekturen på de tidligmiddelalderse kirkene.⁷⁵ Det stemmer dessuten bra tidsmessig, da steinkirker ble bygd i Trøndelag fra midten av 1000-tallet og den første sikre daterte steinkirken i Jemtland ble bygd rundt 1170. Holms viktigste argument for at bygdefolket i Jemtland bygde disse steinkirkene er at det er en nær sammenheng mellom de ulike sognenes økonomi og utformingen av de respektive kirkene.⁷⁶ Kort sagt mener Holm at i de rikeste sognene, de med størst jordbruksproduksjon, er der man finner de eldste og mest påkostede kirkene. Han skriver at hvis kirkene hadde vært påkostet av en elite hadde vi ikke sett en slik sammenheng. Brendalsmo/Bonnier går langt i å motbevise dette argumentet ved å snu det på hodet. De skriver at det nok stemmer at det er en sammenheng mellom sognenes økonomi og kirkebygg, men at dette snarere er et uttrykk for hvilke ressurser den kirkebyggende storbonde/høvding hadde tilgjengelig.⁷⁷ De hevder dessuten at steinkirkene i Jemtland har

⁷⁴ Holm, Olof, *Jämtarnas kyrkobyggande under medeltiden. Jämtan 95*. 2002: s. 94

⁷⁵ Almqvist, Boel. *Jemtland, landskapets kyrkor* (Jakob Lindblad red.) Stockholm 2002: s. 28-29

⁷⁶ Holm 2002: s. 97

⁷⁷ Brendalsmo 2009: s. 96

Figur 4: Jan Brendalsmo & Ann Catherine Bonnier: Steinkirkebyggingen i Jämtland. Hvor kom middelalderens kirkebyggere fra? Elisabeth Iregren, Verner Alexandersen & Lars Redin (red.): Västerhus. Kapell, kyrkogård och befolkning. Lund 2009: s. 95

flere likhetstrekk med svenske kirker enn med kirkene i Trøndelag, men utelukker ikke at trønderske tømrere har arbeidet på jemtske kirker.⁷⁸

Uansett hvordan man ser på det er det begrenset hvor mye kirkebyggene kan fortelle oss, og følgelig er det begrenset hvor mye vi vet om de kirkelige forholdene i Jemtland i tidlig middelalder. Vi kan uansett konkludere med at det er rimelig å anta at noe av kompetansen til å bygge disse imponerende steinkirkene i Jemtland ble hentet fra Trøndelag, og at det er sannsynlig at trønderske arbeidere var med å sette dem opp, trolig sammen med både jemter og svensker. Tidsperioden fra 1300-tallet og utover har vi flere kilder og støtte oss til, og vet følgelig mer om de kirkelige forholdene også.

Det eldste skriftlige dokumentet som omhandler kirkelige forhold i Jemtland er fra 1303. Tidlig på vinteren dette året var erkebiskopen i Uppsala, Nils Alleson, på besøk i Jemtland. Her møtte han med en utsending fra den norske kongen, Erlend Styrkársson. Grunnen til at de møttes var at jemtene hadde klaget til kongen, og nå skulle man forhandle om jemtenes kirkelige plikter. Resultatet av disse forhandlingene er bevart i form av et brev som ble gjengitt to år senere av kong Håkon, i form av en vidisse:

Hakon meðr guðs miskunn Noreghs konongr (...) Ver vilium at þer vitir, at ver saam bref herra Nikulasar ærchibiskups j Vpsalum þat er sva vattar. Nv af þui at ver gatöm æigi at sinni ifirseth þau mol sem þer letor kæra firir oss, sakar mikillar fiollskylldu varrar, vm naudsyniar rikissins, vilium ver oc bioðom at þer hallder allt þat sem herra Nikulas ærchibiskup j Vppsalum hæfir skipat æftir þui sem þætta hans transkriptum vattar, þar til sem guð gefr oss þat tom at ver mættem þa skipan agera sem yðr mætte sialfum væl lika. (...)⁷⁹

Her ser vi at kong Håkon befalte jemtene å adlyde bestemmelsene i brevet fra 1303, som han la ved. Han skriver at han på grunn av presserende statsanliggender ikke har hatt anledning til å behandle saken selv, og at han derfor stadfester brevet fra to år tidligere som gjeldende rett i Jemtland, inntil han selv får tid til å se på saken. Han fikk tydeligvis aldri tid, ettersom brevet ble stående som gjeldende rett ut middelalderen. Dette brevet må settes inn i en kongedømmekirke-kontekst, hvor vi får bekreftet at den norske kongens stilling i Jemtland var sterk i denne perioden. Lovgivingen på det lokalkirkelige området i Jemtland kom altså under den norske kongens myndighet, noe vi også får bekreftet 75 år senere da kong Håkon 6. nok en gang

⁷⁸ Brendalsmo 2009: s. 124

⁷⁸ Diplomatarium Norvegicum V, nummer 46

stadfester brevet som gjeldende rett. Ahnlund skriver at formen på dette brevet er så skarpt at det må ha vært en følge av at erkebiskopen forsøkte å innføre nye regler og lover, noe jemtene klaget på.⁸⁰

Som vi ser er det nok riktig å først og fremst sette dette inn i en kongedømme-kirke-kontekst, da både erkebiskopen av Uppsala og kongen av Norge var involvert. Dette er i første rekke en konflikt mellom den verdslige norske makten og den geistlige svenske, hvor vi får bekreftet at den norske kongens makt og innflytelse i området overgår erkebiskopen i Uppsalas påvirkningskraft. Likevel er det ikke usannsynlig at også jemtene hadde en finger med i spillet, noe jeg skal komme tilbake til senere.

Resultatet fra møtet mellom erkebiskopen og den norske kongens utsending i 1303⁸¹ er viktig fordi det setter rammeverket for jemtene's geistlige forhold i middelalderen, under hele den katolske perioden. Det de ble enige om i 1303 er stort sett en oppsummering av gammel lov og rett, «*hittizst þæsser retrr kirkna oc lændra manna a Jamtalande af siðuæniu*»⁸², men noen få steder vises det til ny praksis. Hovedpunktene i brevet omhandler jemtene's plikter og rettigheter i forhold til den lokale geistligheten. Bull deler brevet inn i åtte paragrafer: den første omhandler nivået på avgifter, hvor kirkas makt når det gjelder innkrevingen av disse begrenses ganske betydelig. I paragraf tre understrekes det at kun de sogn som får besøk av biskopen har ansvar for underhold. Paragraf fire sier at ved prestens fravær skal sognet opplyses, og han skal utføre sine plikter før han reiser eller eventuelt skaffe en vikar som skal utføre hans plikter. Paragraf fem fratar i realiteten prostens mulighet til å bannlyse folk fra nattverden, bortsett fra i særs spesielle situasjoner. Paragraf seks er litt verre å forstå: «*Engi præstr dirfizst oc at rita or landeno j þæim sakum sem rett landzens prof hæfir a veret, gerande æins sins vitni sva at okr þrætto manna sva sem hvar vil forðazst pinu*».⁸³ Imsen tolker det slik at prostens ikke skal kunne trekke inn noen utenlandske overordnet myndighet i saker som er blitt behandlet etter lokal lov og rett, særskilt der hvor prostens selv har interesser for eksempel ved et ønske om å unngå straff.⁸⁴ Det virker tydelig at det her er snakk om kirkelig innblanding i saker, og at paragrafen er skrevet for å unngå at biskopen skal kunne omgjøre dommer gjort av lokal rett og spesielt for å unngå at prester skal kunne søke

⁸⁰ Ahnlund 1948: s. 388

⁸¹ Trykt i *Diplomatarium Norvegicum* V, nummer 43. Her forholder jeg meg til Edvard Bulls oversettelse: Bull 1927: s. 116-117

⁸² *Diplomatarium Norvegicum* V, nummer 43

⁸³ *Diplomatarium Norvegicum* V, nummer 43

⁸⁴ Imsen 2011: 144

beskyttelse høyere opp i det kirkelige systemet. I paragraf sju og åtte står det at prosten skal behandlet tvister som oppstår hvis presten skylder enger til lekfolk, eller hvis han «forderver» sin prestegård. Det står også at hvis prosten ikke utfører denne plikten skal han selv straffes.

Det er liten tvil om at dette dokumentet begrenset erkebiskopens makt i Jemtland betraktelig. Ahnlund skriver at avtalen dannet en mur mot kirkelige myndigheter i tiden som fulgte⁸⁵, noe som ikke er vanskelig å se. Samtidig er dette et klassisk eksempel på spenningen mellom kirke- og kongemakt. Likevel virker det usannsynlig at disse paragrafene kun er et resultat av erkebiskopen og den norske kongens utsendings diskusjoner, til det kommer lokalbefolkningen alt for godt ut av det. Det virker åpenbart at jemtene må ha vært representert i samtaler, eller i det minste må kongens utsending ha hatt møter med lokalbefolkningen på forhånd. Eventuelt må jemtene klager ha vært detaljerte og overbevisende, da de tydeligvis ble prioritert og tatt hensyn til under møtene. Hvis vi ser på resultatene fra møtet er det veldig lite som omhandler befolkningens plikter til kirka, og desto mere som omhandler kirkas plikter ovenfor befolkningen. Kirkas makt når det gjelder innkreving av avgifter begrenses, kun de sogn som biskopen besøker må underholde, presten må skaffe en vikar dersom han reiser bort, prosten mister retten til å bannlyse, biskopen kan ikke beskytte sine prester i landskapet ved å omgjøre dommer gjort av lokal rett og prosten skal straffes dersom han ikke utfører sine plikter. Alt dette er paragrafer som i stor grad beskytter jemtene rettigheter ovenfor kirka, og ikke motsatt. Den norske kongens utsending til forhandlingene hadde åpenbart ønsker om å begrense kirkas makt, men det virker sannsynlig at man også har konsultert med lokalbefolkningen på forhånd eventuelt at jemtene var representert under forhandlingene på en annen måte.

Hvis så er tilfelle at jemtene ble konsultert i disse samtaler er det tydelig at de utnyttet sin dobbeltsituasjon til å bedre sine vilkår. Det virker som de spilte på den norske kongens ønske om å utøve makt i området, og klaget til kongen når erkebiskopen blandet seg inn i de lokale kirkelige forholdene, for eksempel ved å øke avgiftene. Jemtene var i tilfelle bevisst sin spesielle stilling, og visste å bruke denne når deres privilegier var truet, i dette tilfellet av erkebiskopen.

En slik modell tyder på at jemtene må ha hatt en mye videre horisont enn kun sitt lokale og regionale nærområdet. Hvis de brukte sin lojalitet til Norge til å spille på den norske kongens ønske om å begrense den svenske kirkas maktutøvelse i landskapet, må de ha hatt god

⁸⁵ Ahnlund 1948: s. 544

oversikt over den politiske situasjonen i Norden i perioden. De brukte i så fall sin tilhørighet til det norske riket som argument for å selv oppnå bedre vilkår i forhold til sin kirkelig svenske tilhørighet. Her ser vi igjen relevans til Sahlins modeller: jemtene brukte sin nye lojalitet til Norge til å selv oppnå fordeler.

Et spørsmål som dukker opp etter denne analysen er hvor «svensk» den kirkelige identiteten til jemtene egentlig var. Vi kan definitivt slå fast at den kirkelige tilhørigheten til landskapet var svensk, men det fremstår som den religiøse identiteten knyttet til den svenske kirken og erkebispesetet i Uppsala ikke var spesielt til stede. Vi har sett at selv om Frøsøstenen sier Jemtland ble kristnet fra øst, kom trolig de kristne impulsene fra flere steder over en lengre periode, inkludert Trøndelag. Dette, kombinert med at de første kirkene i Jemtland delvis ble bygd med inspirasjon fra Trønderske kirker og delvis av trønderske byggherrer, gir et inntrykk av at den svenske kirkens nærvær ikke var like stor som den kanskje var andre steder innenfor den svenske kirkas områder. Vi har dessuten sett at jemtene klagde til den norske kongen når bispedømmet i Uppsala forsøkte å innføre endringer, som forsterker inntrykket av at den religiøse identiteten i Jemtland ikke var spesielt knyttet til Sverige og var nok ikke preget noe spesielt av at landskapet geistlig sett hørte til Sverige.

I neste kapittel skal jeg se på hva som var gjeldende lov og rett i Jemtland i middelalderen og tidlig ny tid, og diskutere i hvor stor grad norsk lov ble implementert i landskapet og eventuelt i hvor stor grad lokal lov og rett fra tidligere ble praktisert.

3.3 Lov og rett i Jemtland

Et av de viktigste elementene i folks hverdag i middelalder og tidlig ny tid var hva som var gjeldende lov og rett. Det bestemte hva man skulle betale i skatter og avgifter, hvilke plikter man hadde militært og størrelse på bøter. Det er relevant for min problemstilling da man kan forvente at det hadde en effekt på folks tilhørighet og lojalitet hvilke lover de nøt under. Lov og rett må sies å være selve ryggraden i det verdslige maktapparatet, og identitet og tilhørighet kan ha kommet til uttrykk gjennom tilegnelsen av nettopp dette. Det er ikke umulig å tenke seg at jemtene grep etter, eller uttrykte, nasjonale lojaliteter for å unngå enkelte avgifter eller for å få beholde privilegier, slik vi har sett eksempler på i kongedømme-kirkekonflikten i Jemtland.

Den store diskusjonen rundt lov og rett i Jemtland går på om jemtene hadde en egen lokal lovbok som var gjeldende, hvor lenge den eventuelt var gjeldende og i hvor stor grad den norske loven var gjeldende i landskapet. Det kan fortelle oss mye om dynamikken mellom en sterk selvstendighetstradisjon og tilhørigheten til det norske rikspolitiske fellesskapet. Det å nyte under samme lover og privilegier er viktig for et fellesskap, og er et element i integreringen av Jemtland i det norske samfunnet som ikke skal undervurderes.

20. mars 1530 sendte allmuen i Jemtland et brev til erkebiskop Olav Engelbrektsson i Trondheim, hvor de takker erkebiskopen for hans brev (dessverre tapt) og forsikret han om at de ønsket å beholde han som lensherre i stedet for Vincens Lunge. I samme brev ba de erkebiskopen videresende et brev til kong Fredrik 1. av Danmark og Norge. I dette brevet sverger jemtene troskap til kongen, og ber om at han stadfeste de rettigheter og privilegier som *deres nådes foreldre, konger i Norge, har unnet oss*.⁸⁶ Disse rettighetene og privilegiene har de lagt ved i form av kopier av tidligere regenters brev. De refererer dessuten til «*vår lovbok*», som tidligere konger i Norge har gitt dem og stadfestet tidligere, og som de vil at kong Fredrik stadfester. Om det her refereres til Magnus Lagabøtes landslov eller en særskilt lovbok for Jemtland er uvisst og ulike historikere har ulikt svar på det spørsmålet. Da det skrives spesifikt at lovbooken er gitt dem av Norges konger sannsynliggjør dette at jemtene her mener den norske landsloven, og senere i brevet står det dessuten:

⁸⁶ JHD 3: s. 221

*«Ti ber vi Eders høimektighet for guds skyld å forby Eders nådes fogder og embedsmenn der i landet å gi dem lov dertil og bryte så vår lov og privilegier som høimektigste fyrste kong Magnus har gitt oss og andre herrer og konger i Norge gitt deres stadfestelse derpå, at hvilken som gjør det nu efter denne dag, må få straff derfor.»*⁸⁷

Dette forsterker inntrykket av at det i brevet refereres til Magnus Lagabøtes landslov, «*vår lov og privilegier som høimektigste fyrste kong Magnus har gitt oss*», og at denne må ha vært godt implementert i Jemtland på denne tiden. Olof Holm mener tvert imot at den kong Magnus det ble referert til i brevet ikke er Magnus Lagabøte, men Magnus Eriksson, uten å utdype hvorfor han mener dette.⁸⁸ Magnus Eriksson gjorde riktignok mye lovarbeid i Sverige, men så vidt jeg vet sendte han ikke noen spesifikk lov som var gjeldende i Jemtland. Hvorfor Holm tar det for gitt at jemtene henviste til Magnus Eriksson er for meg uvisst. Det er mulig Holm bygger på Bulls argumentasjon om at landsloven ble gjort gjeldende i Jemtland under Magnus Erikssons tid som konge, og ikke allerede under Magnus Lagabøtes tid, men han vier ingen plass til å forklare hvorfor han mener det er snakk om Magnus Eriksson. Inntrykket av at det er Magnus Lagabøtes landslov det ble referert til forsterkes hvis man ser på hva klagen gjaldt. Jemtene viste nemlig til at kongens fogder og embetsmenn hadde gitt enkelte lov til å jakte på elg med ski, noe jemtene mente var i strid med deres lover. Nettopp dette er omtalt i enkelte versjoner av Magnus Lagabøtes lov, mer spesifikt i kapittel 60.⁸⁹ Hvorvidt dette kapittel 60 stammer fra en tidligere lovbok for Jemtland er vanskelig å svare på, men det er viktig å huske på at landsloven til Magnus Lagabøte besto av ulike lovbøker med regionale tilpasninger.⁹⁰ Hvis kapittel 60 er en regional tilpasning for Jemtland, tyder det på at den ble skrevet også for å gjelde i Jemtland. Det er uansett overveiende sannsynlig at jemtene, i dette brevet fra 1530, referer direkte til Magnus Lagabøte og hans landslov.

Et av de viktigste argumentene mange bruker når de hevder at Jemtland var mye mer selvstyrt og uavhengig enn resten av det norske riket, er nettopp at de i stor grad brukte sine egne lokale lovbøker. Men hvis de i dette brevet viste til Magnus Lagabøtes landslov tyder det på at landsloven sto sterkt også i Jemtland, i hvert fall i senmiddelalderen og tidlig ny tid. P.A Munch mente at landsloven ble innført i Jemtland allerede i Magnus Lagabøtes tid, med lokale tilpasninger som nevnte kapittel 60.⁹¹ Bull og Ahnlund har andre syn på dette

⁸⁷ Bull 1927: s. 80

⁸⁸ JHD 3: s. 221

⁸⁹ Robberstad, Knut. *Jemtland og Magnus Lagabøtes lovbok*. Helsinki 1961: s. 187

⁹⁰ Ibid: 182

⁹¹ Ahnlund 1948: s. 488

spørsmålet. Bull skriver at landsloven ble gjort gjeldende i Jemtland først på midten av 1300-tallet, mens Ahnlund mener at jemtenes egen lovbok enda eksisterte på 1500-tallet, og mener bestemt at denne er noe annet enn en tilpasset versjon av Magnus Lagabøtes landslov.

Rettshistoriker Knut Robberstad har forsket på Jemtlands forhold til Magnus Lagabøtes landslov, og sier seg enig i Munchs analyser, nemlig at den ble innført i Jemtland på lik linje med resten av Norge under Magnus Lagabøtes tid.⁹²

Vi kan uansett slå fast at Magnus Lagabøtes landslov sto sterkere i Jemtland desto lengre fram i historien vi går frem mot freden i Brømsebro 1645, og at den etter hvert ble regnet som gyldig lov og rett av jemter. Dette ser vi dessuten i flere domsavsigelser i Jemtland utover 1500-tallet, hvor det vises til at man dømmes etter «*Norgis log*».⁹³ Utover på 1600-tallet er det ingen tvil om at det er Magnus Lagabøtes landslov som er gjeldende lov i landskapet, da i Kristian 4.s utgave fra 1604, dette kommer tydelig frem i domsbøkene. Mitt spørsmål blir da om denne implementeringen av den norske landsloven i Jemtland er et uttrykk for en sterkere integrering av Jemtland i det norske riket, og om dette eventuelt forsterket den norske identiteten og lojaliteten til Norge, eller om det eventuelt var jemtene selv som ville styrke tilhørigheten til det norske riket og adapterte loven selv.

Det hersker ingen tvil om at jemtene hadde lange tradisjoner for selvstyre i tidlig middelalder. Dette ser vi blant annet gjennom tradisjonene med det årlige jamtamot, som var jemtenes allting holdt på Frösön. På bakgrunn av disse sterke selvstyre-tradisjonene kunne man ikke forvente at jemtene skulle være villig til å eventuelt bytte ut sin lokale lov og rett med en altomfattende landslov uten videre. Likevel ser vi altså at loven blir gjeldende i landskapet, og at den står sterkere og sterkere etter hvert. Spørsmålet som da må reises er om dette skyldes et press fra myndighetene om å legge fra seg sine egne lover, eller om det var mere frivillig fra jemtenes side. En annen mulighet er at jemtene aksepterte den nye lovgivningen bevisst for å beholde en form for selvstyre i realiteten? Magne Njåstad skriver i sin artikkel «*The eastern realm': The king of Norway and the border province Jemtland*» fra 2014⁹⁴ om hvordan den norske kongens makt over landskapet på mange måter var basert på å blande seg inn minst mulig. Njåstad peker på, som jeg har omtalt tidligere, at kongens lensherre som oftest ikke var til stede i regionen, men at han i stedet sendte en fogd. Fogden var derfor den eneste representanten fra myndighetene som krevde inn skatt og hadde ansvaret for landskapets

⁹² Robberstad 1961: s. 201

⁹³ Se for eksempel: JHD 3: s. 19

⁹⁴ Njåstad, Magne. *The eastern realm': The king of Norway and the border province Jemtland* i Imsen, Steinar(red) *Rex Insularum*. Bergen 2014: s. 325

militære oppgaver. Mye av maktutøvelsen ble derfor lagt til lokalsamfunnet, hvor den lokale eliten hadde en viss kontroll både på skattenivået, som for øvrig ble holdt relativt lavt, og utøvelsen av lovverket.⁹⁵ Dette tyder på en mild styreform, hvor mye av ansvaret var lagt på lokale krefter.

Samtidig ser vi tydelig at også de kirkelige skattene var på et lavt nivå. Erkebiskopen i Uppsala fikk aldri noe godt fotfeste i Jemtland, og uvanlig mye av de kirkelige skattene ble brukt til lokale formål. Det verdslige styret, kongemakten, var på mange måter en garantist for at de kirkelige avgiftene ble holdt på et lavt nivå, da det ikke var i den norske og etter hvert danske kongens interesse at den svenske kirken skulle få utøve makt i landskapet. Jeg har tidligere skrevet om forhandlingene fra tidlig på 1300-tallet som la mye av grunnlaget for kirkens makt i området, og som ga lokalbefolkningen uvanlig mye fordeler ettersom det begrenset kirkens makt mye. For meg er dette nok et eksempel på hvordan lokalbefolkningen, gjerne gjennom den lokale eliten, brukte sin nasjonale identitet og sin dobbeltstilling til å selv få beholde sine privilegier og stor grad av selvstyre.

Vi kan konkludere med at det er ulike meninger rundt lov og rett i Jemtland. Enkelte mener jemtene hadde en egen lokal lovbok som var gjeldende i hele middelalderen, mens andre hevder Norges lov og rett, i form av Magnus Lagabøtes landslov, også var gjeldende i Jemtland i likhet med resten av det norske riket. Brevet jemtene sendte i 1530, hvor de henviser til «lover og privilegier gitt til dem av kong Magnus, og senere stadfestet av andre herrer og konger i Norge», gjør det sannsynlig at landsloven også var gjeldende i Jemtland i store deler av middelalderen. I hvert fall kan vi slå fast at den var gjeldende i landskapet fra 1500-tallet, da brevet ble sendt, og videre til statsskiftet i 1645. Det å nyte under samme lover og privilegier som resten av det norske rikets innbyggere kan ha forsterket inntrykket av et større fellesskap for jemtene, som igjen forsterker inntrykket av at jemtene tilhørighet og lojalitet til Norge må ha vært sterkere enn mange har påstått.

I neste kapittel skal jeg komme nærmere inn på Jemtlands tette tilknytning til Trøndelag, og drøfte hvorvidt dette har påvirket jemtens identitet.

⁹⁵ Njåstad 2014: s. 344

3.4 Jemtlands tilknytning til Trøndelag

Jemtland og jemtene har gjennom hele sin historie hatt en nær tilknytning til Trøndelag, både når det gjelder språk/dialekt, kultur og ikke minst næringsliv. Dette er en tilknytning vi kan spore helt frem til i dag, hvor uttrykk som «Øst-Trøndelag» brukes for å beskrive landskapet. Denne regionale tilknytningen er ikke vanskelig å forstå.

Hvis man ser på kartet ser man at det ikke er lange avstanden fra Jemtland til

Trøndelag og relativt store markedsbyer som Levanger og Trondheim. Det samme gjelder Herjedalen hvor det ikke er lange avstanden til Røros-traktene. Ser vi på ressursgrunnlaget er det heller ikke vanskelig å forstå at jemtene ofte var i kontakt med Trøndelag og trøndere. Jemtland er et innlands-landskap, og mangler følgelig alle de ressurser som havet inneholder, i all hovedsak saltvannsfisk. Jemtland hadde dessuten ingen store byer eller markedssteder i middelalder og tidlig ny tid, i hvert fall ikke markeder som kunne tilby de samme varene som man kunne på kysten, og Levanger og Trondheim var derfor ideelle steder for å selge sine varer og å få kjøpt varer som ikke var lett tilgjengelig ellers. I tillegg var Trøndelag et godt jordbruksområdet, noe man ikke kan si om Jemtland og Herjedalen, bortsett fra områdene rundt Storsjøen. Kontakten mellom Jemtland og Trøndelag, jemter og trøndere, har derfor alltid vært tilstede så langt tilbake vi kan se. I hvor stor grad var Trøndelag og kontakt med trøndere vanlig hos jemter? Hvordan påvirket dette jemters tilhørighet og identitet?

Figur 5 - Trøndelags viktigste markedssteder og deres nærhet til Jemtland og Herjedalen

3.4.1 Hvorfor så jemtene vestover?

Når kontakten mellom Jemtland og Trøndelag startet er umulig å si. Så langt tilbake vi har kilder kan man se at det har vært kontakt. Det som er mest interessant for min oppgave er forbindelsene fra middelalderen og frem til 1700-tallet, hvorfor det var så utbredt kontakt og hva det eventuelt gjorde med jemters tilhørighet og selvoppfatning.

Ser vi på kildene må vi til sagalitteraturen for å finne første kontakt mellom Norge, Trøndelag og Jemtland. I Snorres Heimskringla er Jemtland og folkene som levde der nevnt i noen grad. I Håkon den godes saga beskrives det som at Jemtland faktisk ble bygget direkte fra Norge, av folk fra Trøndelag:

*«Mange høvdinger og andre folk flyktet fra odelen sin for denne herjingen og ufreden. Kjetil Jemte, sønn til Anund jarl fra Sparbu, drog øst over Kjølen, en mengde mennesker fulgte ham, og de hadde buskap og alt med seg. De ryddet skogene og bygde store bygder, det heter Jemtland siden.»*⁹⁶

Han skriver videre at da Harald Hårfagre «ryddet riket for seg» flyktet mange trøndere østover, og at det også da ble nye bygder i Jemtland. Disse to beretningene om trøndere som bosetter seg i Jemtland kan være en form for legitimering av Håkon den godes herredømme over Jemtland, da Snorre skriver videre om at jemtene heller ville høre under han enn sveakongen da de var av "nordmannsætt". Dette blir repetert i Olav den Helliges saga:

*«Det var en mann som het Kjetil Jemte, sønn til Anund jarl fra Sparbu i Trondheimen; han flyktet østover Kjølen for kong Øystein illråde. Han ryddet skoger og reiste bu der det nå heter Jemtland. Dit øst flyktet også en mengde folk fra Trondheimen for samme ufreden, for kong Øystein la skatt på trønderne(...) Men da Harald Hårfagre ryddet riket for seg, rømte det en mengde folk av landet for ham også, det var trøndere og namdøler, og så ble det nye bygder i øst omkring i Jemtland.»*⁹⁷

Videre i Olav den helliges saga kan vi lese at sveakongen senere krevde skatt i Jemtland, noe som resulterte i en konflikt med Olav den hellige og etter hvert tap av makten i Jemtland for Olav. Makten ble visstnok vunnet tilbake igjen av kong Øystein tidlig på 1100-tallet. Om dette stemmer eller ikke skal jeg ikke gå nærmere inn på her, men de fleste andre kilder viser til at Jemtland først ble lagt under Norges krone i kong Sverres tid. Det som likevel er interessant er beskrivelsen av trøndere som bosatte seg i Jemtland. Om ikke dette beskriver en trøndersk kolonisering av Jemtland tidlig i middelalderen, så tyder det i hvert fall på at det tidlig var mye kontakt mellom landskapene, og vi skal se at dette utviklet seg til bred kulturutveksling og viktige handelsforbindelser i århundrene som kom.

⁹⁶ Sturlason, Snorre. *Håkon den godes saga*. Oversatt av Anne Holtsmark og Didrik Arup Seip. Gjøvik 2003: s. 86

⁹⁷ Sturlason, Snorre. *Olav den helliges saga*. Oversatt av Anne Holtsmark og Didrik Arup Seip. Gjøvik 2003: s. 20
Figur 5: <http://www.steinkjer-kommune.net/eggevandring/egge/index.php?art_id=1599> Sist aksessert: 14. mai 2017

Jemtlands kirkehistorie har jeg drøftet tidligere i oppgaven, men det er også her interessant å se nærmere på teorien om at de jemtske kirkene ble bygget med inspirasjon fra de trønderske og med hjelp fra trøndersk arbeidskraft. Det virker å være enighet om at Jemtland ble kristnet fra Sverige, både Bull⁹⁸ og Ahnlund⁹⁹ baserer dette på runene på frøsøstenen som jeg har omtalt tidligere. Vi kan likevel ikke utelukke at jemtene kan ha kommet i kontakt med kristendommen tidligere, for eksempel gjennom Olav den hellige. Det finnes ingen bevarte kilder som sier noe om at Olav forsøkte å misjonere i Jemtland, men ifølge sagalitteraturen gikk Olav og hans hær gjennom Jemtland på vei til Trøndelag før slaget på Stiklestad i 1030. Dette er i omtrent samme tidsrom som Jemtland ble kristnet, og det blir for enkelt å kun basere seg på frøsøstenens runers beskrivelse av en «østmann» som kristnet Jemtland. Man må også ha i bakhodet det som jeg har drøftet tidligere, nemlig at Olav den hellige ble landskapets mest populære helgen i mange hundre år. Uansett er det overveiende sannsynlig at Jemtland ble kristnet omtrent samtidig som Trøndelag, nemlig på 1000-tallet, og at befolkningen gradvis gikk over til kristendommen. Dette førte igjen til bygging av kirker, og tidligere i oppgaven har vi sett at det er rimelig å anta at Trøndelag spilte en rolle i byggingen av de første kirkene i Jemtland. Trøndelag hadde allerede noen steinkirker da de første i Jemtland ble oppført, og som vi har sett er det sannsynlig at disse fungerte som forbilder for de som ble satt opp i Jemtland. Dessuten er det mulig at arbeidere fra de trønderske bygghyttene dro østover for å reise kirker også i Jemtland, særlig i den tidlige perioden etter kristningen. Vi skal ikke gjengi hele denne diskusjonen på nytt, men bare konstatere at det ikke bare var svensk innflytelse på den tidlige jemtske kirkehistorien; Trøndelag spilte også en rolle her.

Dette kan underbygge at det har vært kontakt og kulturutveksling fra et tidlig stadium. Enda viktigere enn den kirkelige kontakten var handelen og næringslivet. Levangermarkedet skulle etter hvert stå sentralt i kulturkontakten mellom Jemtland og Trøndelag

3.4.2 Levangermarkedet

Levangermarkedet må sies å ha vært selve pulsåren i kontakten mellom Jemtland og Trøndelag, i hvert fall fra slutten av sen-middelalderen og tidlig ny tid. Markedet ble i mange hundre år den viktigste møteplassen for handel mellom Trøndelag og Jemtland, og jemtene var så viktige for markedet at når Jemtland ble svensk i 1645 fryktet mange at markedet ville

⁹⁸ Bull 1927: s. 20

⁹⁹ Ahnlund 1948: s. 111

opphøre. Men til tross for statsskiftet sluttet ikke jemtene å dra til Levanger for å selge, kjøpe og bytte varer.¹⁰⁰

Levangermarkedets alder er umulig å fastslå med sikkerhet. I sikre kilder finner vi markedet fra 1400-tallet av, men det er grunn til å tro at markedet er mye eldre enn det. Blant annet nevnes Levanger i «*Sagaen om Gunlaug Ormstunger*» som er skrevet på 1200-tallet og omhandler skalden Gunnlaug Ormstunge som visstnok skal ha blitt begravd ved kirken i Levanger tidlig på 1000-tallet.

«*Gunlaug satte de på hesten hans og fikk ham helt ned til Levanger. Der lå han i tre døgn og fikk full tjeneste av presten, før han døde. Han blev jordet ved kirken der.*»¹⁰¹

Nettopp det at det visstnok eksisterte en kirke i Levanger flere tiår før Norge ble kristnet øker sannsynligheten for at Levanger var en viktig markeds plass allerede da. Vi skal ikke gå nærmere inn på Levangermarkedets alder her. Handelen mellom Trøndelag og Jemtland er uansett svært gammel, og beviselig fra 1400-tallet av ble Levangermarkedet den viktigste møteplassen for handelen mellom landskapene.

Hva var det jemtene hadde med seg til Levanger som trønderne trengte? På grunn av kildesituasjonen vet vi dessverre lite om handelen i middelalderen, men det er grunn til å tro at det var mye av de samme varene som på 1600-tallet hvor kildene er mange. Ut ifra disse kildene er det tydelig at trønderne fikk nyte godt av berg- og smedverksproduktene fra Jemtland i lange tider. Nils Hallan skriver at all spiker som fantes i husene på Levanger før brannen i 1846 var spiker fra Jemtland, og det samme gjaldt fiskebåter og fraktesfartøy i Nord-Norge. Saltkjeler og ljaer på Innherred var også stort sett fra Jemtland.¹⁰² Ser vi på toll-listene finner vi stor variasjon av varer som jemtene tok med seg. I tillegg til jern-produkter som plog, hestesko, øks og kjeler tok de også med seg forskjellige matprodukter som smør, mel og oksekjøtt. De solgte også forskjellige skinnprodukter.¹⁰³

Hva kjøpte så jemtene på Levangermarkedet? Først og fremst kom de for å kjøpe fisk og salt fra havet, og i tillegg kjøpte de mange hester som de tok med seg hjem til Jemtland. Det er ikke vanskelig å forstå at jemtene som innlandsfolk trengte varer fra havet, men det som ikke er like lett å forstå er hvorfor behovet for hester var så stort. En periode ble det faktisk så ille

¹⁰⁰ Hallan, Nils. *Jemter på Levangsmarknaden*. Trondheim 1966: s. 7

¹⁰¹ *Sagaen om Gunnlaug Ormstunge*, oversatt av Charles Kent. Oslo 1928

¹⁰² Hallan 1966: s. 9

¹⁰³ *Ibid*: 21-25

at hestehandel med jemter ble forbudt på markedet, uten at det ble håndhevet i stor grad. Utover på 1600- og 1700-tallet ble markedet på Levanger også mer og mer en arena for kjøpmenn fra Trondheim. Disse kjøpmennene hadde med seg varer jemtene trolig aldri hadde vært i kontakt med før, som kaffe, tobakk og andre luksusvarer. Ser vi på listene fra Levangermarkedet er det tydelig at også jemtene benyttet seg av varene til disse kjøpmennene. Her er et eksempel på hvilke varer jemtene tok med seg hjem til Jemtland i 1680:

«Specification Paa huis Vare och godz som Jempterne Bringer thilbage med sig thill Jemteland Jgien ehr effterschriffne som følger Nemlig

Hester,

Hopper,

Sild,

Saltt, thørfisch,

thør Sey,

Saltt Thorsch,

fransk Brænde Vin,

fransk Vin, thobach,

Och Adschellige specerj och Kram Vare som nu Jche kand Beschriffuis, Att Saa J Sandhed ehr och Kand giøris Beuibeligt testerer

Hafnie den 22 decmbr Anno 1680

*Christian Hansen Snøde»*¹⁰⁴

Ut ifra denne listen ser vi at jemtene kjøpte inn de tradisjonelle varene som saltvannsfisk, det vil si sild, tørrfisk, sei og salt torsk, i tillegg til hester. Vi ser også at de kjøpte importerte luksusvarer som fransk vin, fransk brennevin og tobakk i tillegg til andre «*specerj och kram vare*».

På et marked som dette må det også ha foregått mye annet enn kun handel også.

Kulturutvekslingen må ha vært stor, og det er vanskelig å se for seg at jemtene ikke tok med seg noe av denne kulturen hjem. Det er rimelig å anta at det ble knyttet nære relasjoner mellom jemter og trøndere, både vennskap og handelsforbindelser. I et kjøpsbrev fra 1473 ser

¹⁰⁴ Hallan 1966: s. 22

vi et eksempel på at det også ble gjennomført eiendomssalg som vedrørte Jemtland i Levanger.¹⁰⁵ Her er det Halstein Skjeldulfson som solgte en fjerdedel av gården *Vi* i Näs sogn til Amund Guttormsson for 12 svenske mark. «*Thetta kjøp war giort j løffwanger*» står tydelig i brevet, og ettersom det er datert til 2. mars er det mest sannsynlig gjort i forbindelse med Levangermarkedet.

Denne store aktiviteten av jemter på Levangermarkedene vitner om en sterk kulturkontakt mellom Trøndelag og Jemtland som begge dro fordeler av. Trøndelag og Nord-Norge fikk nytte godt av kvalitetsprodukter av jern, mens jemtene fikk forsyninger med sjø-fisk som ellers var en mangelvare i innlandsregionen Jemtland. En annen ting er at jemtene også fikk kjennskap til de importerte luksusvarene som ble mer og mer tilgjengelige i denne perioden takket være globaliseringen. Jemtene var viktige for næringslivet i Levanger spesielt, og Trøndelag generelt. Grunnen til at markedet ble lagt på vinteren var fordi det var på denne årstiden det var enklest for jemtene å frakte varer over fjellet til Trøndelag og hjem igjen. På det meste kunne det være opptil 8000 jemter på Levangermarkedet, og det var da et av Norges største markeder. Det er lett å se for seg at et slikt årlig marked som var så viktig for befolkningen i både Jemtland og Trøndelag må ha ført med seg en kulturutveksling og må ha bidratt til enda tettere kontakt mellom disse to landskapene.

3.4.3 Hva kan den tette kontakten med Trøndelag si om jemtene tilhørighet?

Vi har sett at det i hele middelalderen og tidlig ny tid var tett kontakt mellom Jemtland og Trøndelag, og at den utviklet seg og ble tettere etter hvert. Spørsmålet blir da hva dette sier om jemters tilhørighet og identitet? Hvordan ble jemtene eventuelt påvirket av denne langvarige kulturutvekslingen og handelsforbindelsene?

Vi kan forvente at ethvert folk som har så tett kontakt med et nabofolk vil bli påvirket, særlig når det går over en såpass lang periode som det har gjort i jemtene tilfelle. Kontakten mellom Trøndelag og Jemtland har eksistert så langt tilbake vi kan se, og har økt gjennom middelalderen, frem til tidlig ny tid og videre. Som vi har sett har det vært handel som har vært den viktigste årsaken til kontakten mellom landskapene, og spesielt Levangermarkedet fikk en sentral rolle fra sen-middelalderen og fremover. Den tette kontakten over flere hundre

¹⁰⁵ JHD 2: s. 89

år har hatt mye å si for jemtene som folk, både økonomisk, språklig og kulturelt, og det er nok mye av årsaken til at Jemtland fremdeles i dag har en stor felles kulturarv med Trøndelag.

I tillegg sier dette mye om jemtene tilhørighet til det norske riket når de valgte å opprettholde en så tett kontakt med Trøndelag, selv etter at Jemtland formelt ble overført til Sverige. På en annen side er det lett å se for seg at disse forbindelsene til Trøndelag påvirket det jemtske folket til å føle seg mer som en del av et større fellesskap, og det er trolig at det stimulerte deres tilhørighet til det norske riket. Vi kan se for oss at hvis jemtene ikke hadde hatt de forbindelsene med Trøndelag som de hadde, og hadde levd mer isolert uten kontakt med andre norske samfunn, ville de nok ikke ha følt tilhørighet og lojalitet til det norske riket på samme måte.

3.5 Jemtenes egne stemmer

Til nå har jeg i stor grad fokusert på forhold rundt jemtene i middelalder og tidlig ny tid, og sett på hvordan disse omstendighetene kan ha påvirket jemtens tilhørighet, lojalitet og identitet. Vi har sett på hvordan storpolitikken har påvirket Jemtland, både i form av politiske hendelser og jemtens forhold og kontakt med myndighetspersoner. Vi har også sett på de kirkelige forholdene i landskapet, samt lov og rett i Jemtland. I forrige kapittel så vi på hvordan den tette kontakten med Trøndelag påvirket jemtene. I dette kapitlet skal vi se på hvordan jemtene selv uttrykker seg i kildene. Det kan ha vært indirekte i form av brev skrevet fra «allmuen», hvordan de omtaler seg selv og hvordan de omtaler sine naboer.

Tidligere i oppgaven har jeg referert til et brev skrevet av allmuen i Jemtland til kong Fredrik datert til 20. mars 1530, hvor jeg diskuterte hvilke lovbøker det ble referert til i brevet. I samme brev ber de også kongen om å få beholde erkebiskop Olav Engelbrektsson som lensherre, da de syns det er for langt å løpe til Danmark eller Bergen for å klage hvis det skulle være noe. Jemtene ønsker altså å bli styrt fra Trondheim, snarere enn fra Danmark. Dette sier kanskje mest om jemtens kulturelle tilknytning til Trøndelag, men kan også fortelle noe om jemtens tilknytning til det norske riket. Videre i brevet er det klager på noen avgifter som henger igjen fra gammelt av og en konflikt mellom bøndene og lagmannen og bøndene og Vincens Lunge. I samme brev sverger de troskap til kong Fredrik, og lover å være lojale til han i tiden som kommer. Det er interessant å se at de omtaler kong Fredrik som konge av Danmark og Norge:

«Idher werdughe naadh ok høgmektughiste fførste konungh Ffredhrik med gwdz naadh Danmark Wendis ok Gotis konung wthualdh konungh til Norge»¹⁰⁶

Dette viser en bevissthet om at Norge er noe annet enn Danmark, et eget rike. Dette i en periode hvor den norske sentralmakten var på vei inn i sin svakeste periode.

Dette skrev altså jemtene kun få år etter at de hadde mottatt et truende brev fra den svenske kong Gustav Vasa, med påstander om Jemtland som gammelt svensk land og direkte oppfordringer om å underlegge seg den svenske kronen.

Dette er riktignok et brev hvor jemtene ønsket å fremstå som lydige undersåtter, for å beholde sine privilegier og for mange vil det nok virke som en selvfølge at de ordlegger seg som de

¹⁰⁶ Diplomatarium Norvegicum 14: s. 690

gjør. Men man må ha i bakhodet at dette i stor grad er samme folk som kun få år tidligere ganske konstant avviste den svenske kongens forsøk på å underlegge seg Jemtland. Det er påfallende at jemtene såpass tydelig avviste Gustav Vasa, mens de samtidig hyllet den dansk-norske kongen og søkte forbindelser til Trondheim og Trøndelag. Dette underbygger igjen en sterk tilhørighet og lojalitet mot det norske riket.

3.5.1 Jemtenes omtale av naboregioner

Tidligere ar jeg omtalt Holms artikkel «*The integration of Härjedalen into the Norwegian Kingdom*» hvor et av hans hovedargumenter for å vise hvor svakt integrert befolkningen i Herjedalen var i det norske riket var at når befolkningen omtalte naboregioner i Norge brukte de fraser som «Ås i Tydal i Norge» og «Hølonda i Norge». Det Holm ikke skriver noe om er hvordan man omtaler sine svenske naboregioner og det svenske kongeriket generelt, og dessuten hvor det eventuelt nevnes steder og landskap i Norge hvor det ikke spesifikt nevnes at det er i Norge. For å få et bedre innblikk i jemtens og også herjedalingers identitet skal jeg se på nettopp hvordan de omtaler sine naboregioner, og også hvordan de omtaler rikene Norge og Sverige og eventuelt andre stedsnavn og andre nasjoner og riker, og dermed utfordre Holms tese. Jeg skal også se på eventuelt hvordan folk utenfra Jemtland presenterer seg og om de for eksempel nevner at de er nordmenn eller svensker spesifikt ovenfor jemtene.

Den 28. april 1350 skrev Jon Havtoreson at han hadde gitt Nikolas Petersson oppdraget om å innkreve gjelden hans i Jemtland:

*«Öllum monnom i Jæmtalande peim, sem þetta bref sia eda höyra, sender Joon Hafthoresson qwædiu Guds ok sina. Ek vill, at þer, at ek hefur skipat Nikulass Peterssön, sem þetta mit bref hefur, mit fult vmbod vm skulda hentningar mine her meðh yder, huat þer er hællder giæf, breffua lausn eda adra logleggha skulder. (...) þetta bref, er gort var i Ädöy midwiku daghin neste firer Gauksmesso»*¹⁰⁷

Her ser vi at Jon Havtoreson henvender seg til «*Öllum monnom i Jæmtalande peim*», som viser at brevet er ment som opplysning til folket i Jemtland. Han opplyser om at brevet er gjort i Edøy, som ligger mellom Hitra og Frøya, i slutten av brevet. Han nevnte ingen steder i brevet at han sender brevet fra Norge, eller at Edøy ligger i Norge. Han følte altså åpenbart ikke det var nødvendig ovenfor jemtene å nevne at han var norsk eller at han skrev fra et sted i Norge.

¹⁰⁷ JHD1: s. 96

2. mars 1473 selger Halstein Skjeldulvson en fjerdedel av gården Vi i Näs sogn til sin gode venn Amund Guttormsson for 12 svenske mark:

«Alla mæn som thetta breff kan fforekomæ Høra æller see helsar Jach halsteen skælluffson lærlica medh waarom herra kænnis jach oc weterlikit gør medh thetta mit opna breeff ath iach saalt och vplatet haffuer minom ffrænda anunde guttormsoni een fiærdung j iordh the som wij heeter j næs sokn i iemptaland ligger fore tolf iempska marker hwilka pæninga han mich betalath haffuer til takkat och fulla nøghie (...) thetta køp war giort j løffwanger tæssom godha mannom till witnis ær swa heta pædher olaffson i walla magnus nielson redhar nielson olaff nielson joan benktson andres j gerdom joan artenson oc joan benktson i alesta och til ytermere wisso tha bidh(e)r jach ærlikan man Eric amondson laghman j trondheem och skælik man magnus nielson (...)»¹⁰⁸

Som vi ser er dette brevet skrevet i Levanger, mest sannsynlig på Levangermarkedet. Ettersom brevet omhandler salget av jord i Jemtland er det sannsynlig at det i hovedsak er ment som opplysning til befolkningen i landskapet. Også her ser vi at steder i Norge nevnes uten at det spesifikt nevnes at det ligger i Norge, i dette tilfellet Levanger og Trondheim. Vi ser også at personer som mest sannsynlig er nordmenn nevnes, uten at man følte et behov for å opplyse om personenes nasjonalitet.

17. juni 1479 selger Arnolv Torleivson og Gudmund Torgardson halve Västra Tännäs i Hede i Herjedalen til Helga Alfsdotter for 14 mark:

Allum mannum som thetta bref see æller Høra hiilsom wy Arnwlf torleyfsson oc gudmwndh torgardsson quediū gudhs oc sinæ kwngørom vy medh thesse brefwe at wy hafwm sælth bøskeydeligen quinne hælge alfsdotter hælftthen i tænnenæs i wæstra gardhen som ligger i heidesokn i herdall fore xiiij mark (...) Bødhe wy her hans soknepresth i sælebo oc gwnar bærdoorsson oc fin sigurdsson om sinæ Incigle fore thetta bref: Scriptum Nestena Anno(...)»¹⁰⁹

Her ser vi igjen at flere steder i Norge nevnes uten at det nevnes noe om at de ligger i Norge, og dette gjelder også personer. Brevet er sannsynligvis ment som opplysning til herjedalinger, ettersom det omhandler en gård som selger i Herjedalen. Likevel føler åpenbart forfatteren av

¹⁰⁸ JHD 2: s. 89

¹⁰⁹ JHD 2: s. 130

brevet ingen behov for å opplyse om at brevet ble skrevet fra Norge, at Selbu ligger i Norge eller at sognepresten i Selbu var norsk.

En gang mellom 1504 og 1511(usikker datering) sendte allmuen i Herjedalen et brev til riksforsanderen i Sverige og ber om at en ung mann ved navn Simon Jakobsson skal få tilbakebetalt de pengene som ble tatt fra han i Västerås og viser til at han har et godt rykte blant dem:

«Enænen kerlikan och kerekkan helsan Gudhei och Sancte oluff konungh verdughann here here suanttha syerias rikia forestandher thetta kenumss vy fætik bøyndher och bookare som bygia och boo i nørrie i herdal i trondomss biscopedyme om ena vithnæssbørdh beskidelichen danda sven som ær syman iacobsson ath jtem iak iogan ionson kørkia presther i heida sokn jtem iacob gutlefson symans fader jtem byrn andresson lensman jtem ioan pedresson biscops lenssman jtem menugen almogen vttanss lanss och in nan landz tha haffuer han eth danda svens ryttha oppa sek, inggan kan hannum anath til legia i vorth land jtem ty bydia vy menughan almogen fatik och rik besinnerlikan verdwghen here here svattha och the vm the fore nempder peningher som honum vaar franthakiath i sveria i vestrass tyi villa goyra fore gud skul och fore vor fatik bøn skul at han kunna faa then i gen thetta ær voor kerelikan bøn til eder herdoom scriffuit i herdal i heida annan dag paska (...)»¹¹⁰

Her er det flere ting som er verdt å merke seg. For det første ser vi tydelig at de henvendte seg til «*syerias rikia forstandher*», og understreker her altså at det er snakk om Sveriges riksforsander. Videre ser vi at når de omtaler stedet denne Simon Jakobsson ble fratatt sine penger, Västerås, presiserer de at det ligger i Sverige: *I sveria i vestrass*». Hvis vi skal følge Holms logikk tyder dette på at herjedalingene må ha sett på seg selv som noe annet enn svensker, og på sitt landskap som noe utenfor Sveriges rike. Vi ser også at de direkte omtaler Herjedalen som en del av det norske riket: «*I nørrie i herdal*».

Dette brevet er av interessant fordi det motbeviser mye av Holms argument, og viser at situasjonen er mer sammensatt enn hva Holms konklusjon hevdet. Hvis vi ser på hvordan de omtalte sitt eget landskap og hvordan de omtalte et sted i Sverige fremstår det tydelig at de som forfattet dette brevet, allmuen i Herjedalen, betraktet sitt landskap som en del av det norske riket:

¹¹⁰ JHD 2: s. 316

«I sveria i vestrass»

«I nørrie i herdal»

Skal vi dømme ut ifra dette brevet ser vi at herjedalingene så på seg selv som norske, og ikke som et folk midt i mellom Norge og Sverige.

Med disse eksemplene har jeg vist at Olof Holms konklusjon ikke dekker hele realiteten. Et av hans hovedargumenter for å si at Herjedalen nesten ikke var integrert i det norske samfunnet, hvor han trekker frem eksempler på at steder blir omtalt å ligge i Norge, mister mye av sin verdi når vi ser eksempler på det motsatte her og dessuten eksempler på at de omtaler steder i Sverige med presisering på at de lå i det svenske riket.

I neste kapittel skal jeg behandle tiden rundt 1645, da Jemtland og Herjedalen ble overført til Sverige.

3.6 Jemtland blir svensk og tiden etter

Jemtland er, som vi har sett, et landskap som i store deler av sin historie har blitt slitt mellom Sverige og Norge. Denne striden om herredømme over landskapet fikk sin endelige slutt i 1645, da Danmark-Norge mistet Jemtland og Herjedalen til Sverige en gang for alle, og verken Jemtland eller Herjedalen ble en del av det norske riket igjen, verken verdslig eller kirkelig.

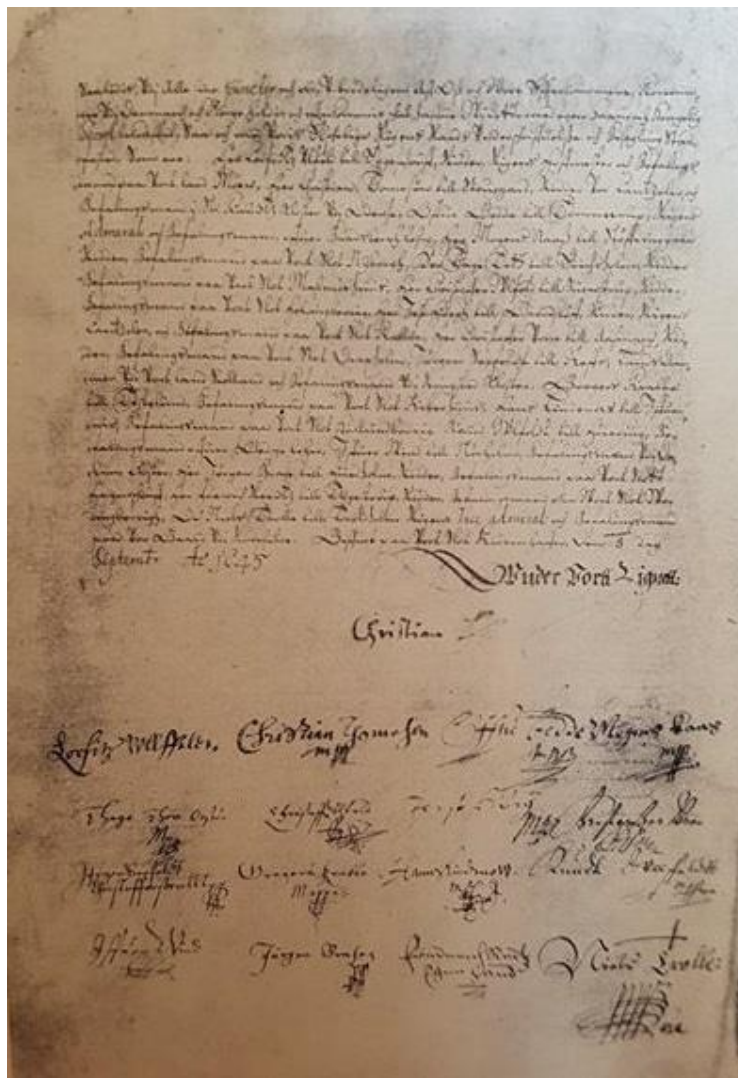
3.6.1 Freden i Brømsebro 1645

Freden i Brømsebro var fredsforhandlingene som satte en stopper for krigen mellom Sverige og Danmark-Norge, i Norge kalt Hannibalfeiden etter den norske stattholderen Hannibal Sehested, som hadde pågått siden 1643. Krigen var en grensekrig som i all hovedsak foregikk i grenseområdene mellom Sverige og Danmark-Norge, både ved den dansk-svenske grensen og den svensk-norske. Også i Jemtland var det kamper mellom norske og svenske tropper, og jemter deltok aktivt i forsvar mot svenske angrep.¹¹¹ De svenske troppene, ledet av Henrik Fleming, greide til slutt å få kontroll over Jemtland, og store deler av den norske hæren, som i stor grad besto av jemter, flyktet til Norge. Det tok ikke lang tid før Jakob Ulfeldt, lederen for de norske troppene i Trondheim, begynte å forberede et nytt tog inn i Jemtland for å vinne tilbake landskapet. I starten av mai 1644 gikk han med en hær på drøyt 1000 mann inn i Jemtland, og allerede i august samme år lyktes de i å drive ut de svenske troppene på Frøsøholmen, og området forble under dansk-norsk kontroll resten av krigen frem til freden i Brømsebro på sommeren 1645. Det som er bemerkelsesverdig med Ulfeldts marsj gjennom Jemtland er at han stort sett ble hyllet av befolkningen, nærmest som en frigjører fra den svenske okkupasjonen. Hans hær besto dessuten i stor grad av unge jemtske bønder, og befolkningen i Jemtland ønsket dem velkomne. Hæren møtte derfor svært lite motstand på sin ferd østover, og han fikk trolig god hjelp fra befolkningen i form av informasjon om størrelse og plassering på de svenske troppene.¹¹² Det kan ikke være noen tvil om hvilke sympatier jemtene og herjedalingene hadde under krigsårene, og dette vises også når de mottar nyhetene om resultatene av Brømsebro-freden og i årene etter, noe jeg skal komme tilbake til.

¹¹¹ Bromé, Janrik. *Jämtlands och Härjedalens historia, andra delen*. Stockholm 1945: s. 358

¹¹² Ibid: s. 364

Lengre sør langs grensen hadde ikke de danske og norske styrkene like stort hell. Her hadde Sverige store militære seire, og mot slutten av krigen erobret svenskene Båhuslen og beleiret Båhus festning. På bakgrunn av de svenske seirene satte de harde krav under fredsforhandlingene sommeren 1645. Freden innebar til slutt at Sverige overtok landskapene Jemtland og Herjedalen, samt øyene Gotland og Øsel i Østersjøen.¹¹³

Figur6: Kristian 4. og hans riksråds underskrifter på fredstraktaten 8. september 1645

3.6.2 Hvordan reagerte jemtene?

Som nevnt tidligere er det liten tvil om allmuen i Jemtland og Herjedalens politiske sympatier under Hannibalfeiden. Dette illustreres godt gjennom Hannibal Sehesteds egne ord:

«Jemtene, som til forne varet de vanartigste, er nu de troeste og villigste»¹¹⁴

Både Janrik Bromé¹¹⁵ og Edvard Bull¹¹⁶ viser til at den norske hæren som tok tilbake landskapet fra svenskene sommeren 1644 ble støttet av den jemtske allmuen, og innrømmer dermed at stemningen i Jemtland må ha vært særdeles lite svensk-vennlig. Faktisk var forholdet til svenskene så dårlige at nesten samtlige prester og embetsmenn, og i tillegg en stor andel bønder, flyktet til Trøndelag under den korte svenske okkupasjonen våren og

¹¹³ Bromé, Janrik. *Jämtlands och Härjedalens historia, andra delen*. Stockholm 1945: s. 378

¹¹⁴ Samlinger til det Norske Folks Sprog og Historie bind 2. Christiania 1833: s. 584

¹¹⁵ Bromé, Janrik. *Jämtlands och Härjedalens historia, andra delen*. Stockholm 1945: s. 380

Bromé, Janrik. *Jämtlands och Härjedalens historia, tredje delen*. Stockholm 1954: s. 26

¹¹⁶ Bull 1927: s. 219

Figur 6: Bromé, Janrik. *Jämtlands och Härjedalens historia, andra delen*. Stockholm 1945: s. 381

sommeren 1644. Janrik Bromé beskriver holdningen til jemtene under krigsårene som «danskvennlig». Det er nok riktig ut ifra datidens maktpolitiske retorikk, men den danske sentralmakta var nok ganske fjernt for jemtene på denne tiden, og de aller fleste som gjentok i gjenerobringshæren var nordmenn, ikke dansker. Et mer beskrivende begrep blir å si at stemningen blant jemtene i krigsårene var «norskvennlig», selv om Norge som en egen stat ikke hadde eksistert på lenge.

Nyheten om Brømsebro-fredens resultater ser ut til å ha nådd Jemtland rundt september 1645.¹¹⁷ Nyheten om at de skulle bli overført til den svenske kronen ble møtt med overraskelse, bitterhet og forferdelse. Selv hadde jo jemtene jaget de svenske okkupantene ut fra landskapet, og hadde nok troen på at Danmark-Norge skulle seire, og at de fremdeles skulle høre til det norske riket. Som vi skal se, er årene etter Brømsebrofreden i Jemtland og Herjedalen et godt eksempel på at det kan ta lang tid før identitet og lojalitet endres etter at riksgrenser endres.

Videre utover 1600- og 1700-tallet fortsatte den spente stemningen mellom Sverige og Danmark-Norge, og det skulle komme flere kriger og stridigheter. Sommeren 1657 ble det planlagt et angrep på Norge gjennom Jemtland fra svensk side. Den svenske landshøvdingen Johan Oxenstierna skrev da et brev til sin kollega i Dalarna, hvor han fraråder et slikt angrep fordi «*jämtarne af den infödda arten äro så gode norske, som de i Norge bo*»¹¹⁸. Det er altså tydelig at Oxenstierna mener jemtene ikke vil hjelpe svenskene i et slikt angrep på Norge, og at de trolig heller ville motarbeidet dem. Den svenske regjeringen hadde også slike mistanker mot jemtene, og det ble diskutert om man skulle ta fra jemtene sine våpen. Det endte med at de fikk beholde disse, da man regnet med at hvis de ble fratatt våpnene ville de bare skaffe seg nye fra den andre siden av grensen.

Tidligere samme år skrev den danske lensherren Peder Wibe i mars 1657 at de svenske myndighetene hadde prøvd å hindre jemtene fra å fare til markedet på Levanger, som jeg tidligere har behandlet i denne undersøkelsen, og at det hadde gått et rykte i Jemtland om at alle som reiste til Levanger ville bli tatt til fange.¹¹⁹ Wibe skrev at det til tross for denne falske advarselen fra de svenske myndighetene hadde dukket opp mange jemter på markedet det året:

¹¹⁷ Bromé, Janrik. *Jämtlands och Härjedalens historia, tredje delen*. Stockholm 1954: s. 26

¹¹⁸ Opsahl, Erik, *Jemtland fra dansk til svensk i 1645?* Stockholm 2011: s. 185

¹¹⁹ Hallan 1966: s. 8

«(...)til hvilket markede mange svenske, særdeles jemter, pleiser å komme og sig tilhandle salt, sild og annen fisk og dit igjen føre korn, smøt, lerret, vadmél, jern og andre sådanne varer, hvilke varer de svenske og norske pleier å tuske og omveksle tilsammens. Udi år er ingen andre svenske kommet til bemeldte markede uten jemter alene, hvilke man og har villet erskrekke og forhindre, at de ikke skulde dra dit, ved en falsk tidende som blev udi Jemtland spargeret, nemlig at jeg vilde la ta alle de svenske fangen, som kommer til bemeldte markede. Dette uagtet, er dog en stor Hob jemter ditkommet, sigende at de visste vel, at dennem intet ondt her udi Norge vederfarede, omskjønt de blev tat i arrest.» Til å avverge all uskikkelighet på dette markede imelle tvende nasjoner ordonnerte jeg et kompani som der skulde holde vakt, imidlertid markedet varte; men der var så god, fortrolig konversasjon imellem dennem begge, at jeg har ikke fornummet den ringeste uskikkelighet å være skjedd.» ¹²⁰

Dansken Peder Wibe skrev altså her at jemtene trosset advarselen om å bli fengslet, og dro til Levanger dette året som de pleide hvert år. Han beskrev forholdene på markedet som god og fortrolig, og at de soldatene han hadde satt der for å holde vakt egentlig var unødvendige. At Levangermarkedet og handelen med Trøndelag var viktig for jemtene har jeg vist i et tidligere kapittel, og dette kommer også til uttrykk i årene etter Brømsebrofreden. Noe av det den svenske regjeringen mente var viktigst når det gjaldt å integrere jemtene i det svenske riket var å stanse jemtenes handelsforbindelser med Norge og heller stimulere til handel østover.¹²¹ Den svenske regjeringen mente at hvis handelen med Norge fortsatte i like stor grad som det hadde gjort tidligere ville det medføre betydelige vanskeligheter med forsvenskingsarbeidet i landskapet. Til tross for denne frykten ble det likevel tillatt for jemtene å dra til markedet på Levanger og videreføre de handelstradisjonene og forbindelsene de hadde i Trøndelag. Den svenske regjeringen må ha vært redd for at jemtene skulle gjøre opprør dersom de ble nektet dette, noe som viser betydningen av handelsforbindelsene med Trøndelag tydelig.

Også i de påfølgende konflikter etter Brømsebrofreden viste jemtene sin støtte til nordmennene. I et gjenerobningsforsøk i 1657 støttet jemtene de norske troppene både med utstyr, proviant og informasjon. 18. november det året inngikk den norske hærens øverstkommanderende, Jørgen Bjelke, en avtale med svenskene som forsvarte Frøsøn:

«Inföde Jembter och andre norsche eller dandsche schall stillis strax paa frj food» ¹²²

¹²⁰ Opsahl 2011: s. 186

¹²¹ Bromé 1954: s. 34

¹²² Opsahl 2011: s. 186

Her ser vi altså tydelig at selv mange år etter at Jemtland ble overført til Sverige, ble jemtene fortsatt regnet som norske for Jørgen Bjelke. Selv over 30 år etter Brømsebrofreden er stemningen i Jemtland tilsynelatende norsk-vennlig. Under forberedelsene til et felttog i Jemtland, på våren 1677, ga Stattholderen Ulrik Fredrik Gyldenløve følgende stemningsrapport:

«Hvad Jemtland angår, så er innbyggerne oss hengivne og vil, såsnart vi kommer dit, assistere os»¹²³»

Dette viser at identiteten blant de fleste jemter i tiden rundt Brømsebrofreden, og mange påfølgende tiår, må ha vært knyttet til det norske riket. Bull legger all skyld for denne svensk-fiendtligheten på jemtene medfødte uvilje mot å betale skatter. Dette blir en overforenkling av situasjonen. Hvis motvilje mot å betale skatt var sentralt for jemtene ville de vel vært skeptisk til alle sentralmakter? Dessuten fantes det vel knapt folk i middelalder og tidlig ny tid som var begeistret for å betale skatt. Det virker åpenbart at jemtene så på seg selv som en del av det norske riket, og at andre øvrighetspersoner også regnet jemtene som norske. Denne identiteten må nødvendigvis ha vært relativt sterk av karakter, ettersom det tok så lang tid som det gjorde å integrere befolkningen i det svenske riket.

De eksemplene jeg har kommet med her viser tydelig at store deler av befolkningen i Jemtland betraktet seg selv som norske i tiden rundt Hannibalfeiden, freden i Brømsebro og i flere tiår etter at landskapet ble overført til Sverige. Følelsen av en tilhørighet til det norske riket må ha vært sterk, og kommer klart til uttrykk i kildene, da de gjentatte ganger hyller og støtter den norske hærens innmarsjer i landskapet og gjentatte ganger motarbeider den svenske. Jemtene reagerte med vantro og sorg da deres landskap ble overført til Sverige, og de ga ikke slipp på sin norske identitet på lang tid.

¹²³ Bull 1927: s. 227

Kapittel 4: Avslutning

I denne oppgaven har jeg undersøkt lojaliteten og tilhørigheten til befolkningen i Jemtland i middelalder og tidlig ny tid, og drøftet jemtene's identiteter i samme periode. Man kan forvente at identiteten, lojaliteten og tilhørigheten hos jemtene var mindre entydig enn hos mer integrerte deler av henholdsvis det norske og det svenske kongeriket, først og fremst ettersom landskapet har blitt slitt mellom to sentralmakter over en lang periode, men også fordi landskapet i stor grad var et perifert landskap med store fjell- og skog-områder. Det er nettopp i slike områder man kan forvente at identitet og lojalitet er et mer komplisert emne enn i andre områder, og gjennom denne undersøkelsen har vi i stor grad fått bekreftet dette inntrykket.

Hovedvekten i oppgaven ble lagt til slutten av senmiddelalderen og starten på tidlig ny tid. Dette ble gjort både med tanke på antall kilder, men ikke minst med tanke på antallet *interessante* kilder som kunne hjelpe oss nærmere et svar på problemstillingen. Der det har vært nødvendig har jeg også gått lengre tilbake i tid, først og fremst for å forklare ulike fenomens bakgrunn.

Hovedproblemstillingen for undersøkelsen var:

«Hvordan var befolkningen i Jemtland sin selvoppfattelse, lojalitet og tilhørighet i middelalderen og tidlig ny tid, i forhold til lokalsamfunn, region og de fremvoksende kongerikene Norge og Sverige?»

For å belyse denne problemstillingen på best mulig måte har vi behandlet flere sentrale saksfelt. Det er mange aspekter som påvirker og stimulerer folks identitet, og en viss avgrensning har vært nødvendig. I all hovedsak har denne undersøkelsen behandlet Jemtland i storpolitikken, Jemtland og kirken, Jemtlands tilknytning til Trøndelag og lov og rett i landskapet. I tillegg har vi studert tiden rundt statsskiftet i 1645 spesielt.

Når det gjelder Jemtland og storpolitikken var vi innom flere eksempler på henvendelser fra myndighetspersoner til jemtene, og kontakt mellom allmuen i Jemtland og øvrigheten. Vi var spesielt innom Gustav Vasas fremstøt mot landskapet tidlig på 1520-tallet, og Vincens Lunges styre som lensherre i Jemtland i samme tidsperiode. Som en konklusjon kan man si at disse eksemplene tyder på at jemtene's tilhørighet og lojalitet til det norske riket var sterkere enn mange har påstått. Gustav Vasas trusler mot landskapet førte trolig til en sterkere jemtisk bevissthet, sterkere motstandsvilje mot det svenske riket og en sterkere lojalitet til det norske.

Dette inntrykke ble forsterket da vi så jemtenes handlingsmønstre i perioden, spesielt med tanke på at Daljunkeren og andre utfordrere til den svenske tronen fikk fritt leide i landskapet.

I behandlingen av Jemtlands forhold til kirken konkluderte vi tidlig med at det til dels er stor uenighet rundt Jemtlands tidlige kirkehistorie. Dette har sine logiske årsaker da vi mangler kilder som kan fortelle oss noe om denne tiden av den jemtske kirkehistorien, og følgelig har det blitt diskutert mye. Dessverre vet vi ikke nok om denne perioden til å kunne konkludere, men vi har sannsynliggjort at Trøndelag spilte en rolle i tillegg til den svenske kirka. Perioden etter 1300 vet vi desto mer om, da de bevarte kildene blir flere. Et spørsmål som dukket opp i analysen var hvor «svensk» den religiøse identiteten til jemtene egentlig var. Selv om den kirkelige tilhørigheten til landskapet definitivt var til den svenske kirka, fremstår det som den religiøse identiteten knyttet til den svenske kirka og erkebispesetet i Uppsala ikke var spesielt til stede. Dette inntrykket ble forsterket da vi så hvilken stilling Olav den hellige hadde i landskapet, og det at jemtene klagde til den norske kongen når erkebiskopen blandet seg for mye inn underbygde også denne tesen.

Angående lov og rett i Jemtland kan vi slå fast at det også her eksisterer ulike syn på hvilken lovbok som gjaldt. Kjernen i stridstemaet går på hvorvidt jemtene hadde sin egen lokale lovbok, og i hvor stor grad den eventuelt var gjeldende og eventuelt hvor lenge. Spørsmålet blir da følgelig i hvor stor grad de norske lovene var gjeldende i landskapet. Ut fra min analyse og drøfting er det sannsynlig at Magnus Lagabøtes landslov også var gjeldende i Jemtland i store deler av middelalderen og tidlig ny tid, og dette kom sterkere til uttrykk i kildene jo lenger fram i historien vi kom. Det å nyte under samme lover og privilegier som resten av det norske rikets innbyggere kan ha økt inntrykket av å tilhøre et større norsk fellesskap, som igjen forsterker inntrykket av at jemtenes tilhørighet til Norge må ha vært relativt sterkt.

Vi har også sett at det i hele middelalderen og tidlig ny tid var tett kontakt og tette forbindelser mellom Jemtland og Trøndelag, og at denne utviklet seg til å bli tettere etter hvert. Fra slutten av sen-middelalderen ble Levangermarkedet den viktigste møteplassen for denne kulturutvekslingen, og handelen mellom landskapene hadde stor økonomisk betydning, spesielt for jemtene. Det er vanskelig å si hvordan mange århundre med tette handelsforbindelser og øvrig kontakt påvirket jemtenes identitet, men det er lett å se for seg at den må ha hatt stor betydning når det gjelder kulturutveksling mellom landskapene. Det kan også fortelle oss noe om jemtenes tilhørighet når de valgte å opprettholde disse forbindelsene selv lenge etter at landskapet ble overført formelt til Sverige.

Undersøkelsen viet ekstra plass til tidsperioden rundt statsskiftet i 1645. Dette ble gjort fordi man kunne forvente at identitet og lojalitet kom ekstra til uttrykk i stridsperioder, og det fikk vi bekreftet. De eksemplene som ble vist viste med tydelighet at store deler av befolkningen i landskapet i denne perioden betraktet seg som norske. Lojaliteten og følelsen av en tilhørighet til det norske riket må ha vært sterk da de gjentatte ganger hyllet og støttet den norske hærens innmarsjer i landskapet og gjentatte ganger motarbeidet den svenske. Analysen har vist at jemtene ikke ga slipp på sin norske identitet før mange tiår etter at de formelt ble en del av det svenske riket.

Vi har også sett på hvordan befolkningen i landskapene omtalte sine naboregioner og hvordan folk i naboregionene henvendte seg til jemtene. Olof Holm konkluderte i en artikkel at herjedalingene nesten ikke var integrert i det norske riket, og trakk her frem noen eksempler hvor herjedalinger omtalte steder i Norge og spesifiserte at disse stedene lå i Norge. Med de eksemplene vi trakk fram, analyserte og drøftet, så vi at Olof Holms konklusjon ikke dekker hele realiteten. Vi fant flere eksempler på at de omtaler steder i Norge uten å nevne at de lå i Norge, og vi fant eksempler hvor de omtalte et sted i Sverige og spesifiserte at det lå i nettopp Sverige.

Det er veldig interessant å se at i den perioden som er behandlet virker tilhørigheten til Norge å være sterk. Hvis vi samtidig har i bakhodet at den norske sentralmakta gikk inn i en av sine svakeste perioder fra starten av 1500-tallet, forsterker dette inntrykket av at denne tilhørigheten og lojaliteten må ha sittet relativt dypt. Det virker som lojaliteten mot det norske riket økte også etter at det ble innført en strengere integrasjonspolitik fra sentralt hold. Etter Kalmarkrigens slutt i 1613 ble det innført hardere beskatning, mer pliktarbeid og mere ytelser til det militære pga. at landskapet skulle rustes opp til en sterkere militær grense mot Sverige. Flere historikere har ment at dette vakte stor motstand hos jemtene, hvor selvstyretadisjonen sto sterkt. Men denne undersøkelsen har vist at midten av 1600-tallet var den perioden hvor den jemtske tilhørigheten og lojaliteten til det norske riket var på sitt sterkeste, mest utbredte og mest stabile. Som vi har sett var jemtene konsekvente i konfliktene på midten og slutten av 1600-tallet i sin støtte til nordmennene og i sin motstand til svenskene.

Helt til slutt kan vi konkludere med at den norske tilhørigheten hos jemtene var sterkere enn mange har påstått. Dette gjelder spesielt fra starten av 1500-tallet, og frem til slutten av 1600-tallet.

Bibliografi

Faglitteratur

- Ahnlund, Nils. *Jämtlands och Härjedalens historia 1*. Stockholm 1948
- Adam av Bremen, *Beretningen om Hamburg stift*. Utgitt i oversettelse av Bjørg Danielsen og Anne Frihagen. Oslo 1993: s. 210-11
- Almqvist, Boel. *Jemtland, landskapets kyrkor* (Jakob Lindblad red.) Stockholm 2002
- Brendalsmo, Jan & Bonnier, Ann Catherine: *Steinkirkebyggingen i Jämtland. Hvor kom middelalderens kirkebyggere fra?* Elisabeth Iregren, Verner Alexandersen & Lars Redin (red.): Västerhus. Kapell, kyrkogård och befolkning. Lund 2009
- Bromé, Janrik. *Jämtland och Härjedalens historia andra delen*. Stockholm 1945
- Bromé, Janrik. *Jämtland och Härjedalens historia tredje delen*. Stockholm 1954
- Bull, Edvard, *Jemtland og Norge*. Oslo 1927
- Floren, Anders, *Historiska undersökningar*. Malmö 2012
- Greengrass, Mark, *Conquest and coalescence*. Storbritannia 1991
- Gustafsson, Harald. *Nordens historia*. 2012
- Hallan, Nils. *Jemter på Levangsmarknaden*. Trondheim 1966
- Hirschi, Caspar. *The Origins of Nationalism*. Cambridge 2012
- Holm, Olof, *Jämtland och den jämtländska världen 1000-1645*. Stockholm 2011
- Holm, Olof, *Jämtarnas kyrkobyggande under medeltiden. Jämten 95*. 2002
- Holm, Olof, *The integration of Härjedalen into the Norwegian Kingdom*, Trondheim 2010
- Imsen, Steinar. *Det norske grenselandskapet Jemtland*. Uddevalla 2006
- Lawrence, Paul. *Nationalism*. Storbritannia 2005
- Njåstad, Magne, *Grenser for makt*. Trondheim 2003
- Opsahl, Erik, *Jemtland fra dansk til svensk i 1645? Staten, riket og nasjonen som identitets- og lojalitetsgrunnlag i Norden i tidlig nytid*. Stockholm 2011
- Opsahl, Erik. *Nasjonal identitet i middelalderen? I Bohusläns museum rapport 2012*
- Robberstad, Knut. *Jemtland og Magnus Lagabøtes lovbok*. Helsinki 1961
- Sahlins, Peter. *Boundaries*. Oxford 1989
- Sandvik, Ole Kristian. *Bare en Jordlapp? Kampen om Jemtland 1564-1571*. Trondheim 2004

Kildepublikasjoner

Diplomatarium Norvegicum, hentet fra: http://www.dokpro.uio.no/dipl_norv/diplom_felt.html

Jämtland och Härjedalens diplomatorium

- Första delen (till 1450), Östersund 1965. red. K.-E. Löfqvist og R. Swedlund
- Andra delen (1405) 1451-1519. Östersund 1974-1985. , red. Bjørkvik, Haarstad, og Öhberg
- Tredje delen 1520-1530, Östersund 1995. red. Olof Holm

Konung Gustaf den förstes regustratur 1. Stockholm 1861

Sagaen om Gunnlaug Ormstunge, oversatt av Charles Kent. Oslo 1928

Samlinger til det Norske Folks Sprog og Historie bind 2. Christiania 1833

Sturlason, Snorre. Håkon den godes saga. Oversatt av Anne Holtsmark og Didrik Arup Seip. Gjøvik 2003

Sturlason, Snorre. Olav den helliges saga. Oversatt av Anne Holtsmark og Didrik Arup Seip. Gjøvik 2003

Nettpublikasjoner

<<https://www.norgeshistorie.no/kirkestat/artikler/1118-danskekongens-kriger-1537-1660.html>> Sist aksessert: 20. februar. 2017

<https://snl.no/Olav_den_hellige>, sist aksessert 16. april 2017

Figurliste

Figur på omslaget: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Seal_of_Jamtland.png> sist aksessert 14. mai 2017

Figur 1: <<https://www.norgeshistorie.no/kirkestat/artikler/1118-danskekongens-kriger-1537-1660.html>> Sist aksessert: 20. februar. 2017

Figur 2: <https://snl.no/Gustav_1_Vasa> Sist aksessert: 14. mai. 2017

Figur 3: <<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Fr%C3%B6s%C3%B6stenen.jpg>> sist aksessert: 14. mai. 2017

Figur 4: Jan Brendalsmo & Ann Catherine Bonnier: Steinkirkebyggingen i Jämtland. Hvor kom middelalderens kirkebyggere fra? Elisabeth Iregren, Verner Alexandersen & Lars Redin (red.): Västerhus. Kapell, kyrkogård och befolkning. Lund 2009: s. 95

Figur 5: <http://www.steinkjer-kommune.net/eggevandring/egge/index.php?art_id=1599> Sist aksessert: 14. mai 2017

Figur 6: Bromé, Janrik. Jämtlands och Härjedalens historia, andra delen. Stockholm 1945: s. 381